

326
H 21 (u)

ÚJABB DOLGOZATOK

A JOGI OKTATÁSÜGY KÖRÉBŐL.

IRTA:

DR. HORVÁTH ÖDÖN

A JOGTUDOMÁNYOK TUDORA, KÖZ- ÉS VÁLTÓ-ÜGYVÉD, KÉP. EGYETEMI M. TANÁR,
DÉKÁN-TANÁR AZ EPERJESI JOGAKADÉMIÁN.

Dr. POLNER ÖDÖN
KÖNYVTÁRA

EPERJESÉN

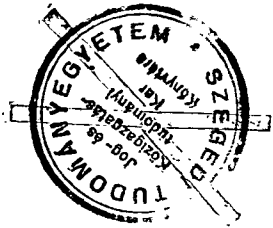
KÖSCH ÁRPÁD KÖNYVNYOMTATÓ-INTÉZETÉBŐL

1898.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 József Attila Tudományegyetem Könyvtára

Lelt. napló: ~~13900~~ Lsz.: 13900

port: _____ szám.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
 József Attila Tudományegyetem Könyvtára

Lelt. napló: ~~1956. dec. 31.~~ 27/148/9

1956. dec. 31.

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
 Képzés- és Iskolarendelési Intézmény

Leltári szám: ~~1982. JÚN. 22~~ 10787/13

1982. JÚN. 22

UJABB MINISZTERI RENDELETEK

JOGI OKTATÁSÜGYÜNK TERÉN.

Utolsó költségvetési törvényünknek képviselőházi tárgyalása megint alkalmul szolgált arra, hogy jogi oktatásügyünknek a kérdését, a mely immáron évtizedek óta szőnyegen levő fontos kérdést képez, ismét megbeszélés tárgyává tegyék s a közvéleménynek a figyelmét, mely minden felmerült kérdés iránt időmultán lassanként csökkenni szokott, újból feléje irányozzák.

Kiváló tanügyi jeleseink közül nem jelentéktelenebbek, mint W^LASSICS GYULA miniszter, B^ERZEVICZY ALBERT, volt államtitkár és G^ROISZ GUSZTÁV, volt egyetemi jogtanár szólottak az említett kérdéshez, hogy azoknak a széleskörű elméleti és gyakorlati ismereteknek az alapján, a melyeket erre vonatkozólag egykori tanári — s majd többi kiváló társadalmi állásaikban szereztek, elmondják nézeteiket a felső oktatásügynek, s ennek keretében különösen jogi oktatásügyünknek jelenére és jövőjére vonatkozólag.

Nem lehet a czéлом az, hogy ezekkel az ezúttal elhangzott nagyszabású, fontos beszédekkel foglalkozzam s az azokban foglalt eszmékhez és gondolatokhoz hozzászóljak; annyit azonban mégsem mulaszthatok el, hogy az őszinte elismerés adóját ezekkel szemben és ezek elmondóival szemben e helyütt is le ne róvjam.

Felső oktatásügyünknek s ebben különösen a jogi oktatás ügyének jelen állapotára vonatkozólag különösen érdekesek és fontosak, valamint igazán találóak voltak hazai tanügyünk annyira méltó főintézőjének, jeles közoktatásügyi miniszterünknek a megjegyzései, a ki az 1897. február 27-én tartott képviselőházi ülésben többek között annak kiemelésére is figyelmet szentelt, hogy — eltekintve az 1848:XIX. és az 1872:XIX-ik t.-cikkettől, a „sovány rendelkező“ törvényektől, — felső oktatásügyünk törvénnyel szabályozva nincsen, „hanem sok tekintetben elavult rendeleteken és sok részben az abszolút korszakból származó rendeleteken nyugszik“. „Gondoljuk meg, mondotta tovább, hogy pl. a tanrendszer, a tanárok pragmatikája fizetési viszonyai, szóval mindaz, a mi a tanszabadsággal, az egyetemi tanári állás tekintélyével és önállóságával szervileg is összefügg: törvényhozáson kívüli állapotban van!“

Különösen épen ez az, a mi elsősorban felhívja figyelmemet most, a mikor azokról a miniszteri rendeletekről kívánok egyetmást elmondani, a melyek jogi oktatásügyünk terén a közelmúltban megjelentek.

Hiszen ha egyéb nem: ezeknek a rendeleteknek jelentékeny száma oly annyira igazolja a most idézett

szavakban foglaltakat. Ezek éreztetik velünk, a jogi oktatásügy terén foglalkozókkal, hiányát annak, hogy feladatkörünk törvényhozásilag szabályozva nincsen. Ezek fokozzák mibennünk a régóta éreztelt vágyat az után az állapot után, a melyben a feladatkörünk keretébe vágó összes főelveket, minden jogi oktatással foglalkozó tanintézetünkre kiterjedően, a legfőbb állami akarat által felállított egységes és egyetemes szabályok szabályozzák.

Jogi oktatásügyünknek a tere ma találóan hasonlítható egy erdőséghez, a melyben az elkorhadt, elszáradt törzsökök mellett az ifjú hajtásoknak, az újabb csemetéknek egész serege állott elő. Galyaik összevissza vannak fonódva úgy, hogy az egészen áttekinthetést nyerni alig lehet s biztos és járatos ember legyen ezen a téren az, a ki a kivezető helyes utat meg tudja találni.

Alig több, mint két éve annak, hogy jogi oktatásügyünkre vonatkozó legutolsó művem megjelent (A magyar közjog tanításáról és két dolgozat jogi oktatásügyünk kérdéséről. Debreczen, 1895.), melyben az e téren addig kiadott újabb miniszteri rendeleteket volt alkalmam, észrevételekkel kísérve, bemutatni. Azóta ismét nem egy újabb rendeletet adtak ki, felvetett kérdésünket illetőleg, melyek jogi oktatásügyünk egyes elvein és szabályain nem épen lényegtelen változásokat hoztak létre.

Idézett művemben részletesebben szoltam az 1893. július 28-án 20,319. szám alatt kelt, valamint az

1893. augusztus 9-én 26,320. szám alatt kelt miniszteri rendeletekről, melyeknek elseje az 1883. évi (28,291. sz. rendelettel kiadott) tanulmányi és vizsgálati szabályzatnak 6-ik §-át magyarázza, azt rendelvén, hogy a kik az idézett szakaszban megállapított határidőben tett pótló alapvizsgálatuknál képesítést nem nyertek: a legközelebbi vizsgálati határidőben a pótvizsgálatot még egyszer ismételhetik; a kik pedig a pótvizsgálatot a felfüggesztést követő második vizsgálati határidőben sem állják ki sikerrel: ezután már csak a teljes vizsgálat ismétlésére bocsáthatók. A második rendelet pedig a tanfolyam hallgatása nélkül tett jogi vizsgálatoknak az ügyét érinti, a mennyiben ebben kimondotta a miniszterium azt, hogy az egyik államvizsgálatnak a megfelelő tanfolyam nyilvános hallgatása által való pótlása ezentúl általában meg nem engedhető s hogy így mindazok, kik a jogi vizsgálatoknak valamelyik jogakadémián tanfolyam hallgatása nélkül való letételére engedélyt nyertek: kötelesek kivétel nélkül nemcsak a két alapvizsgálatot, hanem úgy a jogtudományi, mint az államtudományi államvizsgálatot is letenni, a mennyiben ezek sikeres kiállása előtt részükre államvizsgálati bizonyítvány egyáltalában ki nem adható.

Volt alkalmam idézett művem lapjain ezekkel a rendeletekkel foglalkozni s részletesebben elmondani azokat az okokat, a melyeknek alapján az ezekben foglalt újításokat miért tartom én is üdvöseknek és jelentékeny hatással bírónak jogi oktatásügyünk terén?

I. Ha már mostan az ujabban megjelent rendeletekre fordítom figyelmemet, időrendben elsőnek az 1895. február 13-án 7634. szám alatt kelt rendelet lesz felemlítendő, a mely azt a fontos és a tanügy szempontjából eléggé nem helyeselhető elvet állítja fel, hogy a tanári pályát betöltő és illetőleg tanulmányokat folytató tartalékos tisztek és tiszthelyettesek csak az iskolai szünetidőben lesznek fegyvergyakorlatra behívhatók, ha ez iránt folyamodván: jelzett minőségüket igazolják. Ez mindenestre igen jelentékeny újítás, a melyet a jogi oktatásügy érdekének szempontjából is csak elismeréssel lehet felemlíteni.

II. Fontos az az újítás is, a melyet az 1895. decz. 8-án 3038. eln. sz. a. kelt rendelet, a bizonyítványok másodlatainak és másolatainak kiadására nézve eszközölt.

A bizonyítványok másodlatainak kiadására nézve eddig az volt a szabály, hogy ezeknek kiállításáért az illetékes tanintézet tanári karához kellett folyamodni és előtte az elvesztés vagy megsemmisülés tényét be kellett igazolni, vagy ennek valószínűségét ki kellett mutatni, s végül ezt az elvesztést, illetve megsemmisülést a hivatalos lapban egymás után három ízben közzé kellett tenni, azzal a felhívással, hogy mindazok, a kik az elveszett, illetőleg megsemmisültnek hitt bizonyítványnak birtokában lennének: ezt a tulajdonosnak szolgáltatassák át. A kar ezután a hivatalos lapban közzétett hirdetés megjelenésétől számított egy hónap leteltével a másodlatot kiadta s az ügyet a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz terjesztette fel,

a ki viszont az eredeti okmányt semmisnek jelentvén ki, az összes hazai jogi tanintézeteket a másodlat kiállításáról és az eredeti okmány hatályának megsemmisítéséről értesítette.

A fentebb idézett új miniszteri rendelet, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak évről-évre növekedő ügyforgalmát csökkentse, valamint az ügymenetet gyorsítsa: általános szabályozás alá vonta a bizonyítvány-másodlatok és másolatok kiadásának a kérdését. Jogi oktatásügyünket érdeklőleg azt mondotta ki, hogy a leczkekönyvek (index), végbizonyítványok (absolutorium), államvizsgálati bizonyítványok, szigorlati- és egyéb főiskolai bizonyítványok és oklevelek másodlatait közvetlenül az illetékes tanintézetek igazgatói s dékánjai, illetve azok állítják ki, a kik az eredetinek kiadására a fenálló szabályok értelmében jogosítva vannak. Azok azonban, a kik ezeket a másodlatokat kiállítják, kötelesek úgy az eredeti bizonyítványnak vagy okmánynak, mint a kiállított másodlatnak keltét és számát, nemkülönben az illető tanuló vagy tulajdonos nevét, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak, — a 3290/1895. eln. számú rendelettel a hivatalos közlés joghatályával felruházott — HIVATALOS KÖZLÖNY-ében közzétenni. Megszabja az idézett miniszteri rendelet azt is, hogy a kiállítónak ügyelnie kell arra, hogy vajjon arra nézve, a ki a kiállítást kéri, nem forog-e fen a visszaélés gyanúja? a mi ha fenforogna: a bizonyítvány elvesztésének igazolását kell követelnie.

Ugyanez a rendelet szól azután a másolatok kiállításáról is s ezek kiadásának a jogát azokra ruházta, a kik a fentidézett rendelkezés értelmében másodlatok kiadására jogosítva vannak. Végül rendelkezést foglalt magában a kiállítási díjakra nézve is, a mennyiben a főiskolai bizonyítványok másodlatainak kiállítási díját a miniszterium vezetése alatt álló tanintézeteknél 4 koronában, a felsőbb képesítő okmányok és főiskolai oklevelek másodlatainak díját 10 koronában, az alsóbb fokozatú oklevél-másodlatok kiállításának díját 5 koronában állapította meg, míg a másolatok hitelesítési díjainak megszabását a tanintézeti főhatóságra bízta.

III. Fel kell említenem e helyen azt a miniszteri rendeletet is, a mely 1895. december 22-én 70,697. sz. alatt kelt s azt közölte a tanintézetek igazgatóságával, hogy a kereskedelemnügyi m. kir. miniszteriummal létrejött megállapodás szerint, a közoktatási statisztikára vonatkozó adatokat jövőre nem a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, hanem az országos statisztikai hivatal fogja összegyűjteni és feldolgozni, mire nézve az 1896/97. tanévtől kezdve új, eddig még teljesen meg nem állapított adatgyűjtési eljárás fog majd életbelépni. Azonban ebben a rendeletben foglalt újítás eddig életbeléptetve még nem lett s nemcsak az 1896/97-ik, hanem az 1897/98-ik tanévben is a statisztikai adatokat az eddig követett módon gyűjtötték egybe s azokat a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium fogadta el.

IV. Hasonlóan hivatkoznom kell itt az 1896. októ-

ber 1-én 54,709. szám alatt kelt rendeletre is, a mely arra kötelezte a jogi tanintézetek igazgatóságát, hogy abból a célból, hogy a hallgatók létszámát a hivatalos lapokban félévenként közölni lehessen, minden tanfélév második hónapjának végén jelentést terjeszsenek fel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez.

V. Az eddigieknél fokozottabb mértékben hívják fel figyelmünket azok a miniszteri rendeletek, a melyek újabban a tanfolyam hallgatása nélkül, miniszteri engedélylyel, teendő jogi vizsgálatokra vonatkoznak.

Ezekre a jogi vizsgálatokra nézve volt alkalmam teljes részletességgel elmondani nézetemet a „Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről“ cz. művem (Eperjes. 1893.) lapjain, a melyeken részletesen kifejtettem azokat a feltételeket, melyeket a tanulmányi és vizsgálati szabályzat, nemkülönben a jelen gyakorlat az ily vizsgálatokra vonatkozó engedélyek megadásánál meg szokott követelni, nemkülönben jeleztem azt az álláspontot, a melyet az ily vizsgálatokkal szemben el kell foglalnunk s a mely „egyenesen arra sarkall mindnyájunkat, hogy az ily vizsgálatokat csakugyan a legkivételesebb esetekre szorítsuk s azokat minden lehető módon szigorítani igyekezzünk, mert ellene, bármennyire különbözzenek is egymástól, lényegileg ugyanazokat a kifogásokat lehet felhozni, mint a magántanulás intézménye ellen s határozott meggyőződés az, hogy ezt nem lehet olyannak tekinteni, a mely a szakképzettség érdekében megfelelő hatásúnak volna nevezhető“.

Ezen a változatlan állásponton állván a jelenben is: nem kis örömmel kell konstatálnom azt, hogy az elmúlt idő alatt több miniszteri rendelet jelent meg, a mely ezeket a tanfolyam hallgatása nélkül való jogi vizsgálatokat tényleg szigorította.

Nem szólok mostan arról a rendeletről, mely 1893. augusztus hó 9-ikéről, 26,320. szám alatt azt mondotta ki, hogy az 1875-ik évi 3910. számú szabályrendelet erre vonatkozó intézkedései hatályon kívül helyeztetvén: a tanfolyam hallgatása nélkül miniszteri engedélyvel vizsgázók ezentúl kötelesek lesznek kivétel nélkül mind a két államvizsgálatot (az államtudományi és a jogtudományi államvizsgálatot) letenni, mivel addig, míg ez meg nem történik: részükre államvizsgálati bizonyítvány általában ki nem adható. Mivel ennek a rendelkezésnek a jelentőségét és előnyeit elől idézett művemben (A magy. közjog tanításáról és két dolgozat jogi oktatásügyünk kérdéséről. Debreczen. 1895.) kifejtettem: itten felmentve érzem magam attól, hogy ennek újabb taglalásába bocsátkozzam.

Mint felette fontos szigorítást, ki kell emelnem azonban az 1895. június 20-ikán 16,759. szám alatt kelt rendeletben foglalt intézkedést, a mely a vezetésem alatt álló jogakadémiának javaslatára történt.

Jogakadémiánk régóta tapasztalta, mily vizásságok erednek abból, hogy azok, a kik a tanfolyam hallgatása nélkül teendő jogi vizsgálatokra miniszteri engedélyt nyertek, ezekre a vizsgálatokra tetszés szerint való időben jelentkezhettek. Egyfelől a folytonos nyil-

vántartás miatt, a jogakadémiák igazgatóságának feladatát nehezítik meg az ilyenek, másfelől, különösen azoknál a jogakadémiáknál, a melyek az ily engedélyeseknek a számát lehetőleg korlátozni igyekeznek, megakadályozzák esetleg azt, hogy újabb erre méltó egyének szintén ily engedélyt nyerhessenek s végül a hosszú időre terjedő késedelmezés folytán könnyen előállhat az a körülmény, hogy a késedelmezésnek ez alatt az ideje alatt az engedélyesre nézve azok a különös méltánylást érdemlő körülmények, melyek alapján ő az engedélyt elnyerte: vagy teljesen megszűnnek, vagy legalább is csökkennek.

Ezen a kétségtelenül helyes alapon állva és ezek által a meggyőző szempontok által vezéreltetve, 1895. márcz. 18-án tartott ülésében kimondotta a vezetésem alatt álló jogakadémia tanári testülete azt, hogy okvetlenül kívánatosnak tartja, miszerint azok, a kik eddig engedélyt nyertek és a vizsgálatok letételének jogával nem éltek, kötelesek legyenek ezekre a vizsgálatokra bizonyos — miniszterileg megállapítandó záros határidő alatt — jelentkezni, különben engedélyük hatálya megszűnik. Azok pedig, a kik ezentúl nyernének az ily vizsgálatokra engedélyt: legyenek kötelesek a vizsgálatra bizonyos meghatározott határidőn belül jelentkezni, mivel különben engedélyök szintén hatályát veszítené.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium magáévá tévén jogakadémiánknak 1045. számú felterjesztésében kifejtett ezt az álláspontját: a fent idézett rendeletben általános szabályozás alá vonta a kérdést

s kimondotta, hogy mindazok a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók, a kik az elnyert engedélyvel eddig nem éltek, kötelesek vizsgálataikra 1895. évi deczember hó végéig jelentkezni, mivel különben az engedély hatálya elvész. Az új engedélyek megadásánál pedig a tanintézet igazgatósága, az engedély megadását tudató végzésben, ezentúl mindig tartozik értesíteni az engedélyest arról, hogy az engedély csak az ezt tudató végzés keltét közvetlenül követő két rendes vizsgálati határidőre (28,291/1893. sz. szab. rendelet 2. és 4. §.) vonatkozik, mely határidőnek igazolatlan elmulasztása esetében az engedély szintén hatályát veszti.

Az előadottak alapján felmentve érezem magamat attól, hogy ennek a miniszteri rendeletnek felette üdvös és megfelelő voltát bővebben is fejtegessem s csak örömmel kell konstatálnom ezen a helyen is, hogy jogi oktatásügyünknek egy régóta érzett hiányán ily sikeresen segítünk.

Ugyancsak az ily vizsgálatok szigorítását óhajtották eszközölni az 1896. évi június hó 15-én 31,506. szám alatt kelt rendelet is, a mely szintén a vezetésem alatt álló jogakadémia kezdeményezésére adatott ki.

Az előbb részletesen ismertetett miniszteri rendelet az újabb engedélyesekre nézve, mint láttuk, azt mondotta ki, hogy a megállapított két rendes vizsgálati határidőnek „igazolatlan“ elmulasztása esetében az engedély hatálya veszendőbe megy. De nem szólott részletesebben arról, hogy miképen és mily hatóság előtt történjék ennek a mulasztásnak az igazolása?

Jogakadémiánk 1896. június 2-án 1994. számú felterjesztésében erre nézve felvilágosítást kért a miniszteriumtól s tekintettel arra, hogy a vizsgálati határidők elmulasztásából eredő következmények elintézése s az ezek tekintetében felmerülhető kedvezmények megadása általában a miniszterium hatáskörébe tartozik, tekintettel arra, hogy a tanfolyam hallgatása nélkül miniszteri engedélylyel tett vizsgálatok határidejének elmulasztásánál, ha az engedély hatálya *megszűnt*: lényegileg, a felmerült és esetleg elfogadott igazolás alapján, mindig csak *ujabb engedély adásáról* lehet szó s tekintettel végül arra, hogy az ily vizsgálatok megnehezítése s lehetőleg alacsony számra való szorítása az előbb is kifejtett szempontok figyelembe részesítése folytán általában kívánatosnak jelezendő: azt indítványozta, hogy az ily igazolások kizárólag a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium hatáskörébe tartozzanak. Az idézett miniszteri rendelet ezt így is mondotta ki s az azután felmerült konkrét esetek bizonyítják, hogy az ily igazolás tényleg úgy történik, hogy a határidőt elmulasztó egyén az illetékes jogakadémia tanári kara útján erre vonatkozólag kérvényt nyújt be a miniszteriumhoz, a ki, ha a kérelemnek helyet ad, a vizsgálatra vonatkozólag az engedményt ujabban megadja, mely esetben természetesen erre ismét csak az általános szabályok lesznek az irányadók.

A tanfolyam hallgatása nélkül való vizsgálatok kérdésében különös fontossággal bír az a rendelet is, a melyet a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisz-

terium 1897. évi június hó 16-án 33,346. szám alatt adott volt ki.

Az 1869. évi IV. t.-cz. 7. §-ának második pontja, melyre az 1874:XXIV. t.-cz. 3. §-a is hivatkozik, a gyakorlati bírói vizsgálat előfeltételeképen, illetőleg az erre való bocsátásra nézve, azt állapította meg, hogy ily vizsgálatokra egyéb feltételektől, itten eltekintve, csak az bocsátható, a ki kimutatja, hogy a jogi tanulmányokból valamely felsőbb, akár hazai, akár külföldi nyilvános jogi tanintézetben, a hazai jogból pedig mindenesetre valamely magyarországi ily intézetben a szabályszerű elméleti vizsgákat letette.

Ennek a rendelkezésnek az alapján, melyet az 1891:XVII. t.-cz. 2-ik fejezete szintén nem változtatott meg, az a gyakorlat fejlődött ki, hogy azok, a kik miniszteri engedély alapján tanfolyam hallgatása nélkül tették jogi vizsgálatukat, ha a többi megkívánt kellékekkel bírtak, minden nehézség nélkül gyakorlati bírói vizsgálatra voltak bocsáthatók, jóllehet mivel se lehetett indokolni azt a különbséget, a mely ebben a tekintetben az ügyvédi vizsgálatra való bocsátás szempontjából előfordult s a melynél fogva, mivel a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók jogtudori szigorlatokra nem bocsáthatók (28,291/1883. sz. szigorlati szab. 6. §.), az 1874:XXXIV.t.-cz. 5. §-a szerint pedig az ügyvédi vizsgálatokra való bocsátásnak a jogtudori szigorlatok letétele képezi, a tanfolyam hallgatása nélkül vizsgázók ügyvédi képesítést nem szerezhetnek.

Ezt az állapotot és illetve ezt az indokolatlan

különbséget meg is szüntette az előbb idézett miniszteri rendelet, mikor az igazságügyminiszteriummal létrejött megállapodásra hivatkozással kimondotta azt, hogy az e rendelet közzététele után kiadott miniszteri engedélyek alapján tanfolyam hallgatása nélkül tett vizsgálatok a gyakorlati bírói vizsgálatra való bocsátásra jogot nem adnak s az ily vizsgálatokkal szerzett jogi minősítés az igazságügyi szakra ki nem terjed. Utasította egyszersmind a miniszteri rendelet a jogakadémiai igazgatóságokat arra, hogy a jövőben esetleg adandó ily engedélyek közlésénél az e rendeletben foglalt általános szabályt minden engedéllyessel kifejezetten közöljék.

Hogy mi az én szerény nézetem erre a megszorításra vonatkozólag: azt bizonyynyal nem kell senki előtt fejtegetnem, a ki az előbbieken elmondottakat figyelmére méltatta, s még kevésbé azok előtt, a kik a tanfolyam hallgatása nélkül való vizsgálatok intézményével szemben elfoglalt s több művemben érintett és kifejtett álláspontomat ismerik. Világos, hogy én, a ki az 1891-ik évben a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszteriumban, az egységes jogi államvizsgálatok ügyében tartott szaktanácskozmánynak azt az elvi megállapodását, hogy az ujonnan szervezendő egységes jogi államvizsgálat tanfolyam hallgatása nélkül letehető nem lesz, csak legnagyobb elismeréssel tudtam fogadni (Jogi államvizsgálataink reformja. Budapest. 1892.), nem kisebb elismeréssel és helyesléssel láttam mindazokat az intézkedéseket, a melyek addig

is, a míg az annyira óhajtott gyökeres reform ebben a tekintetben bekövetkezik, azt czélozzák, hogy a tanfolyam hallgatása nélkül való vizsgálatoknak a számát lehetőleg csökkentsék, valamint ezeket lehetőleg szigorítsák.

Meg nem állhatom, hogy éppen ezzel a kérdéssel kapcsolatban szóba ne hozzam azt, hogy újabb időben az ily miniszteri engedélyek megadásánál az eddig követett gyakorlattól némi eltérés következett be, a melyet én a magam részéről indokoltnak nem tartok, de másfelől azért sem helyeslek, mivel abban némi könnyítést tudok látni. Eddig ugyanis az engedélyek megadása rendszerint olyképen történt, hogy a kérvényező egyelőre az első alapvizsgálatnak a letételére nyert engedélyt, a minek sikere után a második alapvizsgálatra, majd ezután pedig a két államvizsgálatra nyerte el a miniszternek az engedélyét. A legutolsó időben ismerek pár esetet, a melyben az engedély az összes, tehát mind a négy jogi vizsgálatra előre és egyidejűleg megadatott. Ennek az eljárásnak, nézetem szerint csak egy elfogadható, de döntő erővel nem bíró, czélja lehet, t. i. a miniszterium ügyforgalmának a csökkentése. Eltekintve attól, hogy a 12,717/1874. szabályzat 64-ik §-a azokra nézve, a kik előhaladottabb életkoruk vagy közszolgálatuk miatt kivételes tekintetbevételt igényelnek, az alapvizsgákra való bocsátás tekintetében „külön“ engedélyt követel, az eddig követett gyakorlatnak fentartása mellett szól különösen az a körülmény, hogy ha a vizsgálatok

megkezdése közben oly viszonyok merülnek fel az illető engedélyesre nézve, a melyek az engedély megadását indokolttá nem teszik, még a vizsgálatok folyamán is mód forog fen arra, hogy az engedély a további vizsgálatoktól megvonassék, jobban mondva, hogy a továbbiakra nézve meg ne adassék.

Ellenben ha már ezt az óhajtást, a melyre nézve a vezetésem alatt álló jogakadémia már többrendbeli felterjesztést tett is, ilyképen tolmácsolom, el nem mulaszthatom, hogy viszont teljes elismeréssel ne emeljem ki azt a szigorítást, a mely az ily vizsgálatokra vonatkozólag miniszteriumunk gyakorlatában az által jött elő, hogy a miniszterium az egyes vizsgálatok között egy évi időközt szokott általában újabb megkövetelni s ezt az időtartamot csakis különös készség és előmenetel esetében szokta volt csökkenteni, mígnem az 1898. február 26-án 10,479: szám alatt kelt újabb rendeletben, — „addig is, míg a tanfolyam nélküli jogi vizsgálatok teljesen megszüntethetők lesznek“, — ezekre a vizsgálatokra, illetve azok határidejének milyen időközökben való kitűzésére nézve általános szabályzatot bocsátott közre. E szerint a szabályzat szerint a jogi vizsgálatok tanfolyam hallgatása nélkül való letételének időközzei a vizsgálat eredményétől függően lettek megállapítva és pedig ilyképen, hogy abban az esetben, ha a jelölt az előző vizsgálaton „szótöbbséggel“ nyerte képesítését: következő vizsgálatát egy év múlva, ha „egyhangulag“ képesített: kilencz hónap múlva, ha pedig „kitüntetéssel“

találták képesítettnék: hat hónap múlva tehesse le. Az ismétlő- és pótvizsgálatokra nézve ugyanez a szabályrendelet azokat az időközöket mondotta irányadóknak, a melyek a tanulmányi és vizsgálati rendtartásban a rendes hallgatók ilyen vizsgálatai tekintetében meg vannak állapítva. Kimondotta ugyanez a szabályrendelet azt is, hogy abban az esetben, ha az időközök betartása mellett a határnap olyan időre esnék, a midőn az illető vizsgálat, — szabályszerű szünetek, vagy pedig a tanulmányi rendben fekvő más okok miatt, — megtartható nem lenne: a tanári testületnek joga van a rendes vizsgálatokra nézve ebben a szabályrendeletben megállapított időközöket legfeljebb 14 nappal lejjebb szállítani.

VI. Nem kevésbé fontosak a miniszteriumnak 1896. február 14-én 6608. és 1896. márczius 26-án 15,486. sz. a. kelt rendeletei, melyek a tanév második felére való jogakadémiai beiratkozások ügyét szabályozzák és pedig olyképen, hogy mint az első helyen említett rendelet mondja, azoknak a joghallgatóknak, a kik a második félévre kívánnak valamely jogakadémián beiratkozni, ezentúl nem fog kelleni a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz engedélyért folyamodni. Ezt az engedélyt minden egyes esetben az illetékes jogakadémia tanári-kara fogja megadni, azonban mindig annak határozott kijelentésével, hogy ennek az engedélynek az alapján az ilyképen beiratkozott semminémű igényt nem támaszthat arra, hogy a végbizonyítvány kiadásának feltételei reá nézve esetleg

enyhíttessenek. A második helyen említett rendelet, melyet a miniszterium a tiszántúli ev. ref. püspökséghez intézett volt, csak részletezi az előbb említettnek intézkedéseit, a mennyiben azt mondja ki, hogy a 6608/1896. számú rendelet határozatai vonatkoznak mindenkire, a ki a tanév második felére akar valamely jogakadémián beiratkozni, tehát olyanokra is, a kik a tanév első felét bármely hazai főiskolán szabályszerűen elvégezték.

E második helyen idézett miniszteri rendeletnek kiadása előtt kérdés maradt fen arra nézve, hogy vajjon az előbbi rendeletben foglaltak vonatkoznak-e azokra is, a kik a tanulmányuk első félévét valamelyik hazai *egyetemen* végezték el, vagy nem? Az ilyenekre vonatkozólag, tudvalevőleg, az 1874-ik évi szabályzat (május hó 19-ről, 12,917. sz. a.) a 60-ik §-ban azt rendelte, hogy miután a jelen rendelettel teljes karokká átalakított tanintézetek az egyetemektől lényegesen abban térnek el, hogy az utóbbiak egyes semesterek, az előbbiek egész évi tanfolyamok alapjára vannak fektetve, a téli félév, illetőleg valamely tanév első fele után az átmenetnek nem lehet helye. Az 1884. évi (márczius hó 5-én 4914. sz. a. kelt) szabályzat második pontja pedig erre nézve azt mondotta ki, hogy: Egyetemről akadémiaóra való átlépés a második félévre ezentúl sem engedtetik meg.

Természetesen ez csak annyit jelentett, hogy az átlépés *általában* megengedettnek nem tekintendő, mivel egyes konkrét esetekre nézve, külön kérvény

alapján, a miniszterium ez általános rendelkezés alól adott és adhatott is kivételt, rendszerint azzal a kifejezett megszorítással, hogy az ilyen engedély nem ad jogcímet arra, hogy az egyetemek és jogakadémiák tanrendjei között észlelhető eltérések alapján az illető engedélyes bármilyen különös elnézésre, vagy kedvezményre tarthatna számot.

Ennek a szabálynak azonban, a mint ezt „Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről“ írott művemben részletesen kifejtettem, nem volt semmi tartható alapja. Nem azért, mert a jogakadémiákon az egész tanévi rendszer nyílt alkalmazást ezeknél a tanintézeteknél is. Nem azért, mivel a kir. tudományegyetemek új tanulmányi-, fegyelmi- és lecke-pénz-szabályzata a tanév első felének végét január 31-ikére teszi, tehát szintén úgy állapítja meg, mint a hogy ez a jogakadémiákon is meg van állapítva. És nem azért sem, mivel azok a nehézségek, melyek az egyetemek és a jogakadémiák tantárgy-beosztásában észlelhető különbségekből erednek, teljesen el vannak oszlatva a végbizonyítványok kiadására vonatkozó szabályrendeletnek (24,086/1885. szám) ama rendelkezése által, hogy a köteles szabályszerű félévek a végbizonyítványt kiállító tanintézet részéről elbírálás alá csakis annyiban kerülnek, vajjon azok szabályszerint aláírva és láttamozva vannak-e és a vizsgálatok tárgyait tevő összes tantárgyak egy-egy főkéllégiumban fel vannak-e véve?

Ezek által a szempontok által vezéreltetve: az eper-

jesi jogakadémia tanári-kara már az 1891/92. tanév folyamán felterjesztést intézett a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz az iránt, hogy az egyetemekről a tanév első felének végén a jogakadémiákra való átlépés ne legyen külön engedélyhez kötve, úgy, a mint ez az átlépés nem volt ily engedélyhez kötve, akkor, ha az megfordítva, t. i. akadémiairól egyetemre történt; de ekkor azt a választ nyerte (7399/1892. sz. leirat), hogy ennek az indítványnak érdemleges elbírálásába a miniszterium csak akkor fog bocsátkozni, ha a jogakadémiai szabályzatok általános revíziójára fog kerülni a sor. S mikor a 6608/1896. számú, elől említett, miniszteri rendelet megjelent: a vezetésem alatt álló jogakadémia tanári testülete ismét elérkezettnek látta az időt arra, hogy ezt a kérdést újabban felvesse s erre nézve immáron teljesen határozott döntést kérjen. 1896. márczius hó 24-én 1743. sz. a. kelt feliratában, részletes megokolás kapcsán, azt kérte tehát a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól, hogy határozottan jelentse ki, miszerint az idézett miniszteri rendelet általában alkalmazást nyer mindenkire, a ki a tanév második felére valamely jogakadémia hallgatói közé beiratkozni szándékozik, tehát olyanokra is, a kik az első félévről valamelyik egyetemről lépnek át. A miniszterium 1896. május 16-án 24,475. szám alatt kelt rendeletében, erre a felíratra válaszolva, tényleg ki is mondotta azt, hogy az elől idézett 6608/1896. számú rendelet az 1874. évi (12,917. számú) szabályzat 60-ik §-ának utolsó mondatát, valamint az 1884. évi

(4914. számú) szabályzat második pontjának utolsó mondatát hatályon kívül helyezte s hogy így az egyetemekről átlépő hallgatókra nézve is a tanári-kar adja meg az engedélyt arra, hogy a tanév második felére valamely jogakadémián beiratkozhatnak és pedig az elől idézett rendeletben foglalt megszorítás mellett.

VII. Nem hagyhatom itten megemlítés nélkül az 1897. január 23-án 649. szám alatt és az 1898. szeptember 26-án 65,318. szám alatt kelt miniszteri rendeleteket sem, a melyek mindketteje a vezetésem alatt álló jogakadémia kezdeményezésére, illetve kérésére bocsáttatott közre s adott a bennök foglalt ügyek tekintetében felvilágosítást, illetve most már biztos szabályokat. Az előbbi azt a kérdést kívánja megoldani, hogy kereskedelmi tanintézetet végezett ifjak milyen feltételek mellett válhatnak rendes joghallgatókká?

Reámutat a rendelet arra, hogy a rendes joghallgatókul való felvételnek mellőzhetlen feltétele a gimnáziumi érettségi vizsgálatban lévén meghatározva: azoknak, a kik a kereskedelmi tanfolyamnak elvégzése és a kereskedelmi érettségi vizsgálatnak a letétele után óhajtanák a gimnáziumi érettségi bizonyítványt megszerezni, benyújtott folyamodványukra, méltánylást érdemlő esetekben, megszokta a miniszterium engedni azt, hogy a nyolczadik gimnáziumi osztályról teljes magánvizsgálatot tehessenek, a mely azonban az előző tanulmányok és a gimnázium I—VII-ik osztálya között fenforgó tantervi különbségre is kiterjesztendő. Ennek sikere esetében azután az az illető teljes gimnáziumi

érettségi vizsgálatra bocsáttatik. Az utóbbi a középiskolai tanulmányaikat külföldön végzett ifjaknak a hazai főiskolákra, — és így a hazai jog- és államtudományi karokra — való felvételéről rendelkezik, a mikor a 46,497/1892. szám alatt kelt rendeletnek a külföldi állampolgárokra vonatkozó rendelkezését módosítván, azt mondja ki, hogy ha külföldi főgimnáziumoknál érettségi vizsgázott külföldi állampolgárok kívánának hazai főiskolákra rendes hallgatókul beiratkozni: tőlük kiegészítő érettségi vizsgálatot követelni nem kell. Minthogy azonban a külföldi tanintézetek bizonyítványai csak annyiban szolgálhatnak a hazai főiskolákon a beigtatás alapjául, a mennyiben a felveendőknak olyan érettségi fokáról tanúskodnak, a milyent az érettségi vizsgálat sikeres kiállítására hazai középiskoláink szoktak megkövetelni: ennél fogva a kérdés eldöntése céljából az illető külföldi bizonyítványok, az azokat kiállító külföldi tanintézet programjával együtt, minden egyes esetben, véleményes jelentés kíséretében, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz terjesztendőek fel, a kinek a kérdésre vonatkozó végleges döntéséig az illetők a hazai felső tanintézeteken csak rendkívüli hallgatókul vehetőek fel. Azokra a magyar állampolgárokra nézve pedig, a kik külföldi középiskoláknál szerezték érettségi bizonyítványukat, az idézett rendelet nem változtatta meg azt a szabályt, hogy az ilyenek, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz bejelentendő hazai főgimnáziumnál, a magyar nyelvből és irodalomból, valamint

a magyar történelemből kiegészítő érettségi vizsgálatot tartoznak letenni, melynek sikeres letételéig eltöltött tanidejüknek a jogi tanfolyamokba, rendes félévükül való, beszámítása iránt annak idején a miniszteriumhoz felterjesztést kell tenni.

Ennek a felette fontos új szabályzatnak, bár ki nem fejezett, mégis világosan kitetsző rációja, — nézetem szerint — abban keresendő, hogy a köz-hivatalokra való képesítésnek előfeltétele a magyar állampolgárság lévén (1883: I. t.-cz. 1. §.): külföldiek a hazai felső tanintézeteken végzett tanulmányok alapján sem szerzik meg az ezekre való képességet, tehát tőlük a hazai nyelv- és irodalom történetének, valamint általában a nemzet történetének tudását megkövetelni nem szükséges; másfelől épen ennek megkövetelésével, nem látszik célszerűnek az sem, hogy nagyobb nehézséget gördítsünk az elé, hogy külföldi származású és külföldi tanintézeteken érettséget ifjak, tanulmányaik folytatása végett, hazai felsőiskolákra jöhessenek. Ebből a szempontból ezt az újítást tényleg indokoltnak és határozottan helyesnek is kell tekintenünk.

Azonban épen a rendelkezésnek ez a kétségtelenül fenforogni látszó rációja ösztönöz arra, hogy felvessem azt a kérdést, hogy vajjon milyen elbánás alá essék az a külföldi, a ki külföldön tett érettségi bizonyítvány alapján, ennek a rendeletnek az intézkedései folytán, minden kiegészítő érettségi vizsgálat nélkül vétetett fel a hazai felső tanintézetek egyikére vagy másikára, akkor, ha itten végzett felső tanulmányainak folyama

alatt, vagy épen azoknak teljes bevégezése után, utólag megszerezte volna a magyar állampolgárságot? A felsőbb tanulmányok alapján tett vizsgálatok és az állampolgárság képesítik őt a közhivatali állásokra, akkor is, ha a külföldi középiskoláknál érettségezett magyar állampolgároktól megkövetelt kiegészítő érettségi vizsgálatot le se tenné. Pedig ez nem látszanék sem méltányosnak, sem helyesnek! Az ilyentől, — bármilyen különös is, — azt hiszem, utólag meg kellene követelni ezt a kiegészítő érettségi vizsgálatot, ámbátor nem tudom, hogy ennek megkövetelése tekintetében milyen szankciót kellene és lehetne alkalmazásba venni. Mert hát: ubi eadem legis ratio, eadem ejus dispositio! Mindenesetre még nagyobb okunk volna ezt a kiegészítő érettségi vizsgálatot megkövetelni a hazánkban később köztisztviselői minősítést szerzett külfölditől, mint a külföldön érettségezett állampolgártól! Kívánatos volna, hogy ez a kérdés közoktatási kormányunknak szintén világos eldöntése alá kerüljön!

VIII. Végül felhívja figyelmemet még egy rendelet, a mely 1898. január 31-én 4888. szám alatt a jogakadémiák szorgalmi idejének lehető csonkítatlansága érdekében, valamint az e tanintézetek eljárásában megkivánt egyöntetűség szempontjából azt rendelte el, hogy az első félév befejezésekor a szabályszerű tanári ülések megtartására és a leczkelátogatás tanúsítására, — az esetleges vasárnapot és ünnepnapot is beleértve, — több, mint január utolsó hét napja, a második félévre vonatkozó beiratások eszközlésére pedig, több, mint

február első nyolcz napja, szünidőként, igénybe nem vehető. Ilyképen az első félévi előadások tartása január 24-ike előtt semmi esetre se fejezhető be; a második félévi előadások pedig legkésőbb február 9-én okvetlenül megkezdendők. Ezt a rendeletet, különösen annyira helyes intencziójánál fogva, szintén csak örömmel lehetett üdvözölnünk, ámbátor el nem hallgathatom azt, hogy különösen a prot. vallásfelekezetek által fentartott jogadémiák, tudomásom szerint, még szigorúbban és jobban igyekeznek a szorgalmi időt kihasználni, mint a hogy azt az idézett rendelet kívánja. Így p. u. a vezetésem alatt álló jogakadémián az első félév kivétel nélkül mindig csak január utolsó napján ér véget, úgy, hogy a leczkekönyvek aláírása s az esetleges végbizonyítványok kiadása előbb semmi esetre se eszközölhető.

Ime, rövid összefoglalásban, ezek azok a miniszteri rendeletek, a melyek jogi oktatásügyünk terén a jelzett idő óta felmerültek s a melyek igazán több tekintetben üdvös újítást foglalnak magukban és honosítottak meg azon a téren, a mely ezekre az üdvös újításokra oly annyira reászorul.

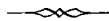
Mindezek a rendeletek lassankint csak mindinkább és inkább előkészítik a talajt arra, hogy jogi oktatásügyünknek oly felette szükségelt általános reformja megérlelődjék s törvényhozási intézkedés útján keresztül is legyen vihető.

Ezen az alapon nem kis várakozással s nem is csekély reménnyel nézünk az elé a törvényjavaslat

elé, a mely az államvizsgálatok kérdésében a készülési stádiumában áll s a mely talán újabban, a kiszivárgott hírek szerint, az egész jogi oktatásügy reformjának felkarolására is ki fog terjedni. Az e reform tekintetében megindult munkálatra nézve tájékoztatást és biztatást ad kiváló kultuszminiszterünknek a közoktatás állapotáról az országgyűlés elé terjesztett jelentése is, a melyben idevágólag ezt az adatot olvashatjuk: „Az előző évi jelentésemben érintett fontosabb kérdésekre nézve azt jelenthetem, hogy az egységes jogi államvizsgálatokra vonatkozó hivatalbeli elődöm által visszavont törvényjavaslatot az érdekelt tanintézeteknek tárgyalás végett kiadtam és azt a sajtó útján a szakemberek és a közvélemény bírálata alá szándékozom bocsátani s csak a közvélemény megnyilatkozása után fogom, figyelemmel a netalán szükségesnek bizonyuló változtatásokra, a törvényhozás elé terjeszteni“.

Nagy örömmel és a legteljesebb elismeréssel üdvözöljük ezt az álláspontot! S óhajtásunk csak az, hogy az összes érdekelt tanintézeteknek nézete meg volna hallgatandó, valamint hogy erre az igazán főjelentőségű reformra nézve csakugyan minél szélesebb körben fel kellene keltenünk az érdeklődést és figyelmet!

Mindezt a körültekintő igazi „reform-miniszter“-től bizvást remélhetjük!

A KÖZOKTATÁSÜGYI TÁRCZA
BIZOTTSÁGI TÁRGYALÁSA ALKALMÁBÓL.

I.

Minden évben, a mikor a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteri tárcza költségvetése a ház pénzügyi bizottsága előtt tárgyalás alá kerül, el vagyunk és el is lehetünk készülve arra, hogy e tárgyalások folyamán okvetlenül szóba hozzák a budapesti m. kir. tudomány-egyetem állapotait s ezzel különösen a jogi oktatásügy szabályozásának, évek óta reformok előtt álló, kérdését.

És ez egészen természetes!

Fővárosi tud. egyetemünk kétségtelenül hazánknak legelsőbb, legtekintélyesebb, legföltettebb kulturális intézete, a melyet a fejlettségnek, a tökéletességnek lehető legmagasabb fokán — mondhatnám minden bírálat felett állónak — szeretne látni e hazában mindenki. Másfelől épen a jogvégzettség nálunk a közélet terén annyi számtalan és oly felette fontos életpályának, hivatalos állásnak képezi előfeltételét, hogy

az ennek megszerzésére rendelt legkiválóbb tudományos intézetünk működése a legnagyobb mértékben felkölti maga iránt a közfigyelmet. És végül, épen e most említett oknál fogva, meg — talán nemzetünk sajátos hajlamaiban is kereshető — különös okoknál fogva, az e tanulmányokkal foglalkozóknak a száma fővárosi egyetemünk jogi- és államtudományi karán oly igen jelentékeny, oly óriási, hogy maguknak az ott tanulóikat folytató ifjaknak a révén is az egész országban ezrekre és ezrekre megy azoknak a családoknak a száma, a kik az egyetem e karának működése által, jobban mondva a tanuló-ifjúságnak ezen a karon végezendő működése és ennek eredményei által, igazán nagyon közelről és nagyon jelentékenyen érdekelve vannak.

Ennek tudom én tulajdonítani ezt az évről-évre tapasztalható jelenséget és — megvallom — ha a kérdés szőnyegre hozatalában semmi animozitást nem látok, akkor azt egészen természetesnek, sőt öröndetesnek tudom tekinteni.

Azt kell azonban hinnem, hogy ennek a kérdésnek a szőnyegrehozatala nem történik meg mindenkor, mindenki részéről, bizonyos elfogultság, bizonyos célzatosság nélkül.

Ennek az okát is megtalálhatni vélem azokban, a miket előbb elmondottam. Megtalálni gondolom abban, hogy épen ennek a legkiválóbb kulturális intézetünket, a mely a mindennapi élet legjelentékenyebb állásaira ad képesítést, nem tartják olyanak, mint a

mely célját minden egyes esetben teljesen megoldaná s az a sok, sok család, a mely, itt tanuló ifjaik által, oly közletről édekelve van, számos esetben szomorú tapasztalásokkal van eltelve ifjaik végezett vagy hosszú ideig el nem végezett tanulmányaik tekintetében, és azoknak a féléveknek a tekintetében, a melyek egymásután lassanként veszendőbe mentek, pótolhatatlan szellemi káraként az ifjúnak és épen olyan pótolhatatlan anyagi veszteségére a családnak is.

Ilyenkor természetesen mi sem könnyebb, mint hibáztatni magát a tanintézetet, a melyen ilyesmi megtörténhetik, hibáztatni a tanárt, a kinek a keze alatt ilyesmi előfordulhat. Hiszen, úgylátszik, ez a hibáztatási hajlandóság bele van oltva mai korunk egész lelkületébe! Mindent tudunk, akarunk, sőt szeretünk hibáztatni; csak egyet nem: önmagunkat!

Ifjaink épen úgy, mint közönségünk, mindenkire nagyon könnyen kimondja a hibáztató ítéletet, de hogy hibát tudna keresni önmagában, azt még nem hallottam soha!

Nos hát ezeknek a gondolatoknak kell mindenkor ellenállhatatlanul megfordulniok az én agyamban, ha olyan kifogásokat hallok, mint a milyeneket a ház pénzügyi bizottságának tárgyalásairól szóló tudósítások közelébb is (1898. szeptember 28-ikáról) közöltek. Ott is beszéltek a budapesti m. kir. tud. egyetemnek s különösen ennek jogi- és államtudományi karának bajairól, az állítólagos pangásról, sőt visszaesésről, a mely közoktatásunk e terén észlelhető, a tanárok tudo-

mányos munkálkodásának elégtelen, vagy inkább lehetetlen voltáról, stb. stb.

Ezek a kifogások ily alakban, az én nézetem szerint mindenestre túlzottak, sőt igaztalanok.

Én azokat a sajnálatos viszonyokat, a melyeket épen jogi oktatásügyünk terén kétségtelenül észlelhetünk s a melyeket igazán senki se láthat és nem érezhet jobban, mint mi, a kik a jogi oktatásügy terén évek hosszú sora óta foglalatostkodunk s a kik, páratlanul nemes és fontos hivatásunk jelentőségének teljes tudatában, megteszünk mindent a reánk bízottak lehető legjobban való elvégzésére, ismétlem: én ezeket a viszonyokat nem tartom az egyetemnek, nem is az egyetem tanárainak betudhatóknak, hanem ezeknek a viszonyoknak az okát egyfelől és főképen magában a rendszerben, de másfelől az ifjúságban és a szülékben tudom keresni és találni. S épen ez a komoly meggyőződésemet vezet engemet annak feltevésére, hogy ha mégis mindezért egyedül a budapesti m. kir. tudomány egyetem jog- és államtudományi karát akarjuk felelőssé tenni, vagy épen hibáztatni: ebben az eljárásunkban némi kis czélzatosságnak okvetlenül kell benne lennie; ha önkéntelenül, ha tudtunkon kívül is!

Főképen magában a rendszerben van tehát a hiba. Ezt konstatálhatom a nélkül, hogy valakit ezzel vádolni akarnék! Sőt ki kell jelentenem, hogy a legindokoltatlanabb volna ebben a tekintetben a vád netalán épen jelenlegi közoktatásügyi kormányunk és jelenlegi kiváló kultuszministerünk ellen, a melynek és a kinek

működését igazán lépten-nyomon a fontosobbnál fontosabb újításoknak, a hazai közművelődés előmozdítására irányuló buzgó és odaadó tevékenységnek és az ezekkel vele járt szerencsés sikereknek egész sora jellemzi és bírálja a legjobban és legilletékesebben! A rendszer a maga hibáival és hiányosságaival együtt régi már, de az ennek tekintetében eszközölgendő újítások, a melyek, — nagyon jól tudjuk, — már közel tíz esztendő óta állandóan napirenden, beható tárgyalások alatt és szorgos megfontolás alatt állanak, a szabályozandó ügyeknek oly hatalmasan tág körét karolják fel, oly fontos kérdések tisztázását teszik előzetesen szükségessé és eredményeikben is annyi megfontolást, előrelátást és óvatosságot igényelnek, hogy ezeket a reformokat elhamarkodni valóban nem szabad! Nemcsak hogy nem kárhoztatásképen említem tehát fő-szülők gyanánt magát a rendszert, hanem ellenkezőleg csupán a legteljesebb elismeréssel hozom szóba ezt, mert valóban semmi egyebet sem érdemel az a komoly és odaadó törekvés, az a meleg érdeklődés és körültekintő gond, a melyet az e téren oly szükségesnek tartott reformok helyes keresztülvitele tekintetében hazánk jelenlegi, épen a jogi oktatásügy kérdéseit, megelőző egyetemi tanári gyakorlatból, oly annyira ismerő, kiváló közoktatásügyi miniszterünk részéről tapasztalhatunk.

Annak a súlyát azonban, hogy ezeknek a vizsásságnak az okát továbbá én az ifjúságban és a szülékben is tudom keresni, ennek a súlyát már nem

tudom úgy megenyhíteni, mint az előbbi nézetemét. Nem pedig azért, mert sajnálattal kell azt tapasztalnom, hogy a tanuló-ifjúság és a szülék a maguk részéről általában alig tesznek meg valamit, vagy általában semmit se tesznek meg arra nézve, hogy a rendszernek reájok háramló vizzásságain segítsenek, hanem — főképen az előbbieknél, — inkább minden törekvésük oda van irányozva, hogy azokat a vizzásságokat, a melyeket a rendszer felmutat, lehetőleg a saját egyéni érdekükben, feladataik megkönnyítésére és — nagyon természetesen — a köznek eljövendő kárára, minél inkább kizsákmányolhassák. Hiszen az angol felsőbboktatási rendszert ismertető művekben is olvastam már kifogásokat e rendszer egyes intézményei és szabályai ellen, — a német egyetemi rendszer bajait pedig, ezeket alaposan ismerő német írók egész irodalmat képező műveiből ismerhetjük, de az említett nemzeteknél ezeken a bajokon lehetőleg segít a tanulmányokkal foglalkozó ifjak érett belátása s annak komoly felfogása, hogy a végezett tanulmányok eredményével a köz és ők magok lesznek majd szegények, vagy gazdagok!

Igen természetes, hogy vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterünk, ezeknek a kérdéseknek szőnyegrehozatala alkalmával szintén nem helyezkedhetett más álláspontra, mint épen e most megjelöltre s hogy, a míg egyfelől védelembe kellett hogy vegye a fővárosi egyetem jogi karát, addig másfelől reá kellett mutatnia arra, hogy reformjavaslata, a mely fel fogja karolni

az egész jogi, tanulmányi és vizsgálati rendszert, hosszabb idő óta a készülés stádiumában van s azt közelébb tényleg be is fogja terjeszteni.

(Ezeknek a soroknak sajtó alá történt adása után jött tudomásomra, néhány fővárosi lapnak vázlatos és kétségtelenül nem teljesen alapos közléséből az, hogy a szóban lévő törvényjavaslatot a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter a budapesti m. kir. tudományegyetem jogi- és államtudományi karához küldötte le véleményezés végett. Tekintve azt, hogy a törvényjavaslat eddig a nyilvánosság elé bocsátva nem lett s hogy így nincs is módunkban annak minden rendelkezését eredeti szövegében ismerni és *a maga egészében* tenni bírálatunk tárgyává, természetesen, ebben a dolgozatban erről a javaslatról, illetve annak az említett lapok útján kiszivárgott elveiről szó nem lehet. Mindenesetre lesz alkalmunk annak idején ehhez is hozzászólni s legjobb meggyőződésünk szerint kikérni reá az ez ügy iránt érdeklődő közönségnek szives figyelmét.)

II.

Talán nem tévedek, ha jogi tanulmányi rendszerünk vizátságainak legfőbb szülőokát én abban a sajátos keverékben vélem feltalálhatni, a mely jogi oktatásügyünk terén az egyetemi rendszer és a szakiskolai (akadémiai) rendszer intézményeit és elveit egymással egészen elvegyíti s a mely igazán jellemzője a mi jogi oktatásügyünk egész szervezetének.

Felső oktatásügyünk története számos bizonyítékot

szolgáltat arra, hogy a hazai jognak a tanítása és tanulmányozása régen kitünőleg gyakorlati szempontokból és ilyen czélokra történt. Az egyetemek jogi karai elsősorban — csaknem kizárólag — az anyajogok művelésére és tanítására fektették a súlyt s a hazai jogokban való jártasság elsajátítása főképen a gyakorlatnak volt feltartva. Igaz tehát az, a mit Molnár Aladárnak „A közoktatás története Magyarországon (a XVIII. században)“ cz. művében olvashatunk, hogy nálunk a hazai jognak elsajátításában nem annyira a jog — egyébként is hiányzó — tudományos művelésének, mint inkább gyakorlati hatásának és elsajátításának, — így a törvényhozásnak, a szokásnak és a joggyakorlatnak — volt kiváló szerepe.

A dolog természetében rejlik, hogy ez a gyakorlatias irány a hazai jog tanításában és tanulmányozásában, a melynek tendenciája nem a jogtudósok képezésében, hanem inkább jó szakembereknek, a gyakorlati életpályák betöltésére kellő készütséggel bíró szakférfiaknak a képezésében állott, kevésbé találhatta otthonát az egyetemek falai között, mint a melyek között a tudományok ápolása és előrevitele volt és maradt a főczél szüntelen. Ez az oka annak is, hogy magukon a külföldi egyetemeken is az illető államok hazai jogának, az anyajogok mellett, általában nem, vagy alig jutott hely, sőt, hogy erről — mint a hogy ezt p. u. Hajnik I. „Európai jogtörténeté“-ben is olvashatjuk — az egyetemeken nagyobbbrészt csak kicsinyléssel, csaknem gúnyolódással tudtak volt megemlékezni.

Ez az irány adott egyfelől nagy jelentőséget és fontos szerepet a hazai jog gyakorlatilag való elsajátításának, a joggyakorlatnak, a mely közéletünknek egész a legutolsó időig oly felette fontos intézménye volt, sőt oly gonddal való szabályozást igényel napjainkban is; de ugyanez az irány emelte előtérbe hazánkban különösen a speciális jogi tanintézeteknek, jogi főiskoláknak: jogakadémiáknak a jelentőségét és hivatását, úgy, hogy felső oktatásügyünk történetében ezek igazán fontos szerepet töltenek be.

Nem lehet itten helye annak, hogy olvasóimat végig vezessem a hazai jog tanításának egész történetén s hogy ilyképen akarjam beigazolni ezt az állítást. De hiszen erre szükség nincsen is. Ezt bizonyítja a jogtanítással foglalkozó tanintézeteknek egykori nagy száma és igen jelentékeny működése. Bizonyítja az ezekből fejlődött jogakadémiák mai jelentőségteljes működése és szerepe, de nem kevésbé bizonyítja az a körülmény is, hogy egyetemeink jogi és államtudományi karának a működése ma is a gyakorlati célokat is felkarolja s a szakképzés feladatait is meg akarja oldani, szóval felkarolja azt, a mit a „Ratio educationis“ (1777.) az akadémiák működésének alapelveül állított volt fel, hogy t. i. a tanárok az ifjak által később választandó *életpályák gyakorlati szükségleteit* figyelembe részesítsék. Ennek a rendszernek legszükségesebb és legtermészetesebb következménye volt a tanulmányokkal foglalkozó ifjaknak tanúsított szorgalmukban és előmenetelükben való

komoly ellenőrzése s ez utóbbi szempontból: az időközi (eredetileg félévi) vizsgálatok, melyeknek sikeres kiállása nélkül a tanulmányok továbbfolytatása, legalább szabályszerűen, nem volt lehetséges.

Az egyetemi és a szakiskolai rendszer egymással való egybekapcsolását, egymásba való elvegyítését egész határozottsággal tette meg azután az 1874. évi szabályzat, a mely a jogakadémiákat négy évi tanfolyammal ellátott teljes jog- és államtudományi karokká alakította át s e nagy hordóerejű s következményeiben oly annyira fontos újítást tette azzal a kifejezett czéllal, hogy ezek a tanintézetek „a tanuló-ifjúságnak tudományos kiképzetésében egyenlőbb versenyre kelhessenek az egyetemekkel“ s hogy „az érintett jogtanodák, tanműködésük eddigi szűk köréből kiemelve, oly tanszervezeti alapra fektetessenek, melyen nemcsak egy szakiskola feladatának, hanem a főiskola azon magasabb rendeltetésének is, miszerint a gyakorlati élet követelményein kívül egyszersmind művelője és terjesztője legyen magának a tudománynak is, lehetőleg megfelelhessenek s hogy az egyetemi tanrendszer egyik sarkpontját képező akadémiái szabadságelve ezen jogtanintézetekre is, a sajátlagos rendeltetésük szabta korlátok közt, alkalmaztassék“.

A két rendszernek ez az egymáshoz való kapcsolása pedig — talán nem tévedek, ha azt hiszem — kevésbé eredményezte azt, hogy a jogakadémiákat az egyetemek jog- és államtudományi karainak a színvonalára emelte legyen, hanem inkább annak képezte,

bár be nem vallott, bizonyítékát, hogy az egyetemek e karainak működése is lényegileg ennek a két rendszernek egymással való egybekapcsolását, vagyis mind a két célnak — a tudományos és a gyakorlati képzés céljainak — együttes felkarolását veszi alapul.

És ezt bizonyította mindennekfölött az az intézkedés is, a melyet ugyanez az esztendő hozott volt be, az 1874:XXXIV. t.-cz. 5-ik §-a képében, s a mely lényegében egyenes kizárására vezetett épen annak, a mit ez a most idézett szabályzat célbavett, t. i. a jogakadémiáknak az egyetemekkel szemben felveendő „egyenlőbb versenyé“-nek s a mely szerint az ügyvédi vizsgálatra való bocsáthatás előfeltételéül — egyebek között — a jogtudori szigorlatnak valamely hazai egyetemen való letételét szabták kötelezően elő. Hiszen ez által a tisztán tudományos fokozatot jelenteni hivatott legfelsőbb vizsgálatot egy gyakorlati vizsgálat színvonalára szállították alá.

Távol áll tőlem annak állítása, hogy ez az ujítás nem hatott volna kedvezően a hazai jogász-nemzedék tudományos készütségére és e készülettség színvonalának az emelésére. Ezt itt csupán annak igazolására kívántam felemlíteni, hogy a mit az 1874-ik évi reformok a jogakadémiáknak az egyik kézzel megadni akartak, azt a másikkal teljesen elvették, sőt még nagyobb függésbe hozták ezeket a tanintézeteket az egyetemek jogi- és államtudományi karaitól, mint a milyenbe előbb, t. i. akkor voltak, a mikor a tudori szigorlatokat, bár szintén kizárólag az egyetemeken

lehetett csak letenni, de ezek a szigorlatok nem voltak kötelezőek. S még inkább annak illusztrálására említettem fel, hogy az egyetemi rendszer és a szakiskolai rendszer a mi főiskoláink működésében csakugyan teljes mértékben egygyéolvadva jelentkeznek.

Mostan valóban mi úgy vagyunk, hogy van egyetemi rendszerünk teljes tanszabadság nélkül, valamint a vizsgálati kényszer teljes hiánya nélkül, s viszont van jogakadémiai, azaz szakiskolai rendszerünk, a tanulóifjúság munkájának teljes szigorú ellenőrzése nélkül.

Mit se tartok tehát indokolatlanabbnak, mint ha a hazai egyetemi rendszert és a hazai szakiskolai rendszert akarják némelyek egymással szembeállítani s ezeknek előnyeiről és hátrányairól beszélnek. Ezt meg lehet tenni e két rendszerre vonatkozólag *általában*, de nem lehet megtenni hazai szempontból, nem pedig azért, mert itt a két rendszer, legalább ez idő szerint, lényegileg egyet jelent. Beszélhetünk tehát az egyetemi és a jogakadémiai tanerők, tanszerek, taneszközök tekintetében észlelhető különbségekről, de nem szólhatunk magának a rendszernek a különbségéről, mert — eltekintve a tudorrá avatás (promoveálás) és a magántanári képesítés (habilitálás) jogától, — jogakadémiánk rendszere az egyetemektől sem a tanulmányok, sem a vizsgálatok, sem a fegyelmi szabályok tekintetében lényegileg nem különbözik.

De hát e két rendszer ilyképen történt egyesítésének a hátrányai vajjon miben mutatkoznak? Vajjon miképpen lehet főképpen épen ennek a rendszernek

tulajdonítani azokat a viszásságokat, a melyeket jogi oktatásügyünk terén észlelhetünk?

Először abban, a minek két — egymással nem azonos — cél felé való törekvésnél, már logikailag is, okvetlenül be kell következnie, hogy t. i. ez egyidejűleg és ugyanazonos munkával megoldani szándékolt feladat közül egyiket se foghatjuk a maga teljességében kimeríteni. Ez volna azonban a legkevésbé jelentékeny viszásság, mert az, a ki a jogi tanulmányok alapos elvégzése után, mint sem nem jgtudós, sem nem jogi szakember áll előttünk, a tanulmányozás alatt elsajátított szellemi kincsek értékesítésével és azoknak tovább gyarapításával, úgy az egyik, mint a másik irányban tovább képezheti és ki is képezheti magát.

Sokkal nagyobb baj azonban az, — a mire már röviden reá mutattam — hogy a két rendszer egygyé-olvasztása folytán se — az egyetemi rendszer főismérvét és éltető elemét képező, s a tudományt magáért a tudományért művelő törekvésnek legfőbb előmozdítóját és ösztönző rugóját jelentő — tanszabadságot nem valósíthatjuk meg, sem pedig nem léptethetjük életbe a tanulás kötelezettségének azt az elvét, a mely szakiskoláknál, a melyek gyakorlati életpályákra vannak hivatva képesítést nyújtani, kell, hogy alapelv legyen, s mely szerint kell, hogy mindenkit, a ki szabad elhatározással, a szakpályákra képesítő tanulmányok egyik vagy másik ágát választotta, e tudomány-ág szakismereteinek elsajátítására irányozott munkájában

szigorú ellenőrzés alá vonjunk és pedig úgy a szor-
galom, mint az előmenetel tekintetében.

Még nagyobb aztán az a visszasság, a mely mai
jogi oktatásügyünk terén abban jelentkezik, hogy a
jogakadémiák, a jogtudori szigorlatoknak az ügyvédi
pályára való lépésnél kötelezően történt előszabása
folytán, oly szoros függési viszonyba jutottak az egye-
temektől, hogy jelentékenyen el kellett néptelenedniök,
ezzel szemben pedig, különösen budapesti m. kir. tud.
egyetemünk jog- és államtudományi karán a joghall-
gatók létszáma tekintetében oly — csaknem példátlan
túltömöttség keletkezett, hogy az egészségesnek semmi-
képen se mondható s hogy ez következményeiben
csak káros hatású lehet.

Azt, hogy a jogakadémiák elnéptelenedése a köte-
lező szigorlatok behozatalával szorosan összefügg, mi
sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy
míg még az 1871/2-ik tanévben a jogakadémiáknak
1925 hallgatójuk volt, ez a szám az 1875/6-ik tan-
évben már 1204-re szállott alá s folyton hanyatlóban
lévén, 1885/6-ban már 672-re csökkent. Igaz, hogy
ettől az időtől ismét némi emelkedést tapasztalhatunk,
de ezt az emelkedést tapasztalhatjuk a jogi pályára
lépők számánál egyáltalában, sőt aránytalanul nagyobb
mértékben tapasztalhatjuk a budapesti m. kir. tudomá-
nyegyetem joghallgatóinak a számánál is. Az 1897/8.
tanév első felében a tíz jogakadémiának (mert idő-
közben háromnak a működését, a hallgatóság gyér
számánál fogva, be is kellett szüntetni) már 1337

hallgatója volt, de ezzel szemben, — míg a kolozsvári m. kir. Ferencz József tudományegyetemen ugyanekkor 478 joghallgató volt, — addig a budapesti m. kir. tudományegyetemen nem kevesebb, mint 3465 joghallgató iratkozott be. A hazai tíz jogakadémiára tehát a joghallgató-ifjúságnak csak 33·90%-a esett, úgy, hogy egy jogakadémiára átlag 133·7 hallgató jutott, míg ilyenképen a jogakadémiák egy tanfolyamára ebből a számból átlag csak 33·42 hallgató számítandó. A kolozsvári m. kir. tudományegyetemen egy tanfolyamon átlag 119·5 joghallgató volt beírva, a budapesti m. kir. tudományegyetemen pedig nem kevesebb, mint 866·25 volt a joghallgatóság átlagos létszáma egy-egy tanfolyamon.

Hogy a hallgatóság létszámának a hazai jogi tanintézeteken való ez az aránytalan megoszlása kiválólag a kötelező doktorátusok intézményének tulajdonítandó, az kiviláglik abból is, hogy igen nagy az aránytalanság a jogakadémiák hallgatóságának e tanintézetek tanfolyamain való megoszlásánál is és pedig olyképen, hogy az utolsó tanévek alatt az ifjak jelentékeny számmal keresik fel az egyetemeket, hogy a szigorlatokon szerepelő tanárokkal megismerkedjenek. Az 1896/7-ik tanév alatt a jogakadémiák hallgatóságának összes számából 40·71% az első évi tanfolyamra, 32·69% a második évi tanfolyamra, 15·93% a harmad évi tanfolyamra, 10·67% pedig a negyed évi tanfolyamra esett. De bizonyítékul hozható fel ebben a tekintetben az is, hogy ugyancsak az 1896/7-ik tanévben a jog-

akadémiákon a hallgatóság összes számát vevén alapul, ennek mindössze 14·75%-a nyert itt végbizonyítványt.

Világos lehet minden elfogulatlanul gondolkozóra nézve, hogy ezek a számadatok magának a tanításnak és tanulásnak az eredményes voltára nézve sokkal kevésbé mondhatók kedvezőtleneknek a jogakadémiákra nézve, mint a mily mértékben ilyeneknek mondhatók fővárosi egyetemünk jogi karára nézve. Hiszen a mint ismerhetünk külföldi egyetemeket, a melyek egyes karain a hallgatóság létszáma alig több jogakadémiánk hallgatóságának átlagos számánál és tudjuk azt, hogy ez a körülmény az illető karok előtt álló feladatok megoldását nemcsak hogy nem teszi lehetetlenné vagy nehezebbé, hanem ellenkezőleg, arra épen kedvező behatást gyakorol, úgy teljesen igaztalan vagy a viszonyok nem ismerésén alapuló lenne az a kifogás, hogy jogakadémiáink működése épen a hallgatóság ily száma folytán, talán ki nem elégítő volna. Ez ellen ellene szól az a tanítási eredmény, a melyet jogakadémiáink vizsgálatainak statisztikai kimutatásai igazolnak, de ellene szól az a tapasztalás is, a melyet a szigorlatok alkalmával egyetemeink vizsgáló-bizottságainak — legjobb meggyőződésünk szerint — okvetetlenül tenniök kell s a mely bizonynyal azt igazolja, hogy a tanulmányaikat részben vagy egészben jogakadémiákon végező ifjak átlagos készülsége bizonynyal nem áll mögötte az egyetemen végezett ifjak átlagos készülségének. Ugyanez a körülmény nem mondható káros behatással lévőnek a tanár műkö-

désére nézve sem, a mit nem csupán az a körülmény igazol, hogy a jogakadémiai tanárok az egyetemi tanárokéval azonos minősítésnek a megszerzésére, a tudomány előrevitelére, a hallgatósággal való együttes tanulmányozására és az irodalomnak tőlük telhető módon való gazdagítására nézve szintén megtesznek mindent, a mi tehetségükben áll, hanem igazol az a körülmény is, hogy jelenlegi egyetemi tanáraink legtöbbje épen előző jogakadémiai tanári működés után és alapján nyerte el mai állását.

Azonban az oly jelentékeny túltömöttségnek, mint a milyen budapesti egyetemünk jog- és államtudományi karán észlelhető, a vizásságai már jelentékenyek.

Itt nem fordulhat elő az, a mi a tudománynak magasabb szempontból való művelésénél — nézetem szerint — oly annyira lényeges s a mi a legtöbb külföldi egyetemnek épen legbecsesebb kincsét képezi, hogy a tanár és tanítvány között, gyakori egyéni érintkezések alapján, bensőbb viszony fejlődhessék, a melynek a hallgatóra gyakorolt felvilágosító, a tanulmányokban irányozó és megerősítő, mondhatlanul jótékony hatása pedig nem lehet kétséges senki előtt. Lehetetlen ily igen nagy számú hallgatóságnál az is, hogy a tanár előadásai, — álljanak azok bár a legmagasabb tudományos színvonalon, — minden hallgatóra olyan hatással lehessenek, a milyennel lenniök kellene, mert — azt senki se tudhatja jobban, mint az, a kinek módjában állott ezt már megkísérteni, — egy túlnagy számú hallgatóságra nézve az ily elő-

adások már csak fizikai okokból se lehetnek hozzáférhetőek. Nem értem én ez alatt csupán azt, a mire legközelebb fővárosi egyetemünk egyik legkiválóbb tanára mutatott reá egy előadása alkalmával, hogy az „egyetem külső elhelyezése szinte kényszerítőleg hat arra, hogy az előadásokat mindenki ne hallgathassa“, hanem azt is, hogy ha olyan tantermekkel rendelkezni, a melyekbe 800, vagy 1000 joghallgató helyet találhatna is: ennyi embernek eredményesen magyarázni, egy ily óriási tantermet hanggal betölteni és annak a száz és száz ifjúnak a figyelmét állandóan lekötve tartani, minden igyekvés és minden különös tehetség daczára is, igazán határos volna a lehetlenséggel. De ugyanez oknál fogva lehetlenné válik az, hogy a tanár ily óriási számú hallgatóságának a szorgalmát és a tanulmányokban való előmenetelét kellően ellenőrizhesse, a mi pedig — meggyőződésem és tapasztalásom szerint — az eredményes működés szempontjából valósággal egyike a legfontosabb eszközöknek. Lehetetlen ez nemcsak azért, mert a viszonyok kényszerítő hatalma zárja ki a hallgatóság egy részét a tanár előadásainak látogatásától, de lehetetlen azért is, mert az ellenőrzésnek valóban nem találhatjuk meg olyan módját, a mely, a hallgatóságnak ily túlnyomóan nagy száma mellett, eredményesen alkalmazásba volna vehető és pedig olyképen, hogy a tanárnak, tulajdonképi feladatának teljesítésében, akadályozója, megbénítója ne legyen.

Az a nézet, hogy mindezekben a bajokon magukkal

a vizsgálatokkal lehet segítenünk, — nézetem szerint — teljesen tarthatatlan. Ennek ellene szól az a körülmény, hogy ily óriási számú hallgatóság mellett a tanárnak valósággal „vizsgáló-géppé“ kell törpülnie, a kit a számtalan vizsgálat a legnagyobb mértékben elvon igazi tanári teendőinek teljesítésétől; ellene szól az a körülmény, hogy a vizsgálatoknak túlnagy számánál csaknem kényszerítve vannak a vizsgálók arra, hogy a bizottsági tagoknak a vizsgálatok egész folyamán keresztül való együttmaradására s a vizsgálatra szánt idő teljes kihasználására vonatkozó szabályzati intézkedéseket be ne tartsák, vagy azokon legalább is enyhítsenek; ellene szól mindaz, a miért a jogi tanulmányok terén már 1874-ben a magántanulást megszüntették, mikor márczius 8-án a 6017. sz. a. kelt vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteri rendelet többek között kimondotta, hogy ezt többé megengedni nem lehet, „minthogy ez a köztanintézetek tudományos működését veszélyeztetné s nem szükséges követelménye, hanem inkább félremagyarázása lenne a tan szabadságnak“, valamint azt is, hogy ez ellen, különösen, ha tömegesen vétetik igénybe, „a vizsgálati rendszer egymaga nem képezhet elegendő óvszert arra nézve, hogy az illetők kellő képessége alaposan megítéltessék“; és végül ellene szól ennek a nézetnek az a körülmény is, hogy tisztán a vizsgálatokra lehetne a súlyt fektetni akkor, ha jogtanítással foglalkozó intézeteink előtt semmi más cél nem lebegne, mint egyedül a gyakorlati életnek s a gyakorlati pályákra való elő-

képzésnek a célja, de akkor, ha e tanintézeteink működésénél a tudomány előrevitelét is figyelembe óhajtjuk részesíteni, akkor ezzel a nézettel előállnunk nem lehet, mert ez a nézet egyenesen méltatlan az ily célok megvalósításán küzdő intézetekhez.

Mindezeknek a röviden kifejtett elveknek igazolására hivatkozhatom azokra a felszólalásokra, a melyek a Magyar Jogász-egyletben 1889. végén tartott viták folyamán főképen épen az egyetemi tanárok és különösen ezek egyik legkiválóbbja: dr. VÉCSEY TAMÁS által előadattak, hivatkozhatom azokra a felszólalásokra, a melyek erre nézve az 1891-ben az egységes jogi államvizsgálatok tárgyában tartott közoktatásügyi miniszteriumi szaktanácskozásban előfordultak, hivatkozhatom arra az egész kis irodalomra, a mely ebben a kérdésben annak idején hazánkban megindult, és hivatkozhatom végül magának a közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak különösen két rendbeli nyilatkozatára, a melyek minden tekintben ennek az álláspontnak adnak igazat. Az egyik a miniszteriumnak 1889. június 14-én 1429. sz. a. kelt rendelete volt, a mely többek között ezeket mondja: meg nem engedhető az, miszerint „az egyetemhez való formai hozzátartozás, az egyetemi tanulmányokban való tényleges részvétel nélkül, biztosíthassa mindama jogokat és előnyöket, a melyeket e törvények és szabályok egyetemeink polgáraink nyújtanak“. A másik a miniszteriumnak az egységes elméleti jogi államvizsgálat tárgyában 1893. deczember 12-én benyújtott törvényjavaslatának

indoklása volt, a mely többek között ezeket mondotta: „A tapasztalat azt mutatta, hogy a doktori szigorlatok kettős (t. i. tudományos fokozatot igazoló és gyakorlati képzettséget bizonyító) rendeltetésük folytán egyiknek sem képesek teljesen megfelelni s az a körülmény, hogy gyakorlati minősítő vizsgálatokul is elismertettek, maguk után vontak magasabb, tisztán tudományos színvonaluknak alábbszállását, egyúttal pedig oka lett annak is, hogy a budapesti egyetem jog- és államtudományi karán a hallgatóságnak közoktatásügyi tekintetben káros túltömöttsége, illetve helyesebben a tanároknak a szigorlatok és vizsgálatok által való túlságos elfoglaltsága állott elő.“

Azonban a rendszerben gyökerező ezeknek a vizsásságoknak a káros hatása hatványozott mértékben tűnik a szemünkbe akkor, ha — a mit pedig lehetetlen egy kis körütekintés mellett azonnal észre nem vennünk, — azt tapasztaljuk, hogy ifjúságunk általában nemcsak hogy azon nincsen, hogy a vizsásságokból reájok is nehezedő hátrányokat s a tanulmányaik szempontjából észlelhető káros következéseket elhárítsa, — hanem — tisztelet a kivételeknek — mint említettem, — nagyobbrészt inkább arra törekszik, hogy mindezeket feladatainak megkönnyítésére használja ki, szüleik és hozzátartozóik pedig, sőt mondhatni az egész társadalom, mintegy segédkezet nyújt neki, vagy legalább is nem igyekszik őt attól az iránytól elvonni, a mely pedig épen saját jól felfogott érdekével ellenkezik a leginkább.

Nyílt titok, hogy a fővárosi egyetem joghallgató

ifjúságának százai állandóan távol tartózkodnak az egyetem székhelyétől s legfeljebb a beiratkozás és leczkekönyvük aláírata az, a mely legtöbbjüket rövid időre odaszólitja az egyetem falai közé. Számos esetről tudok, melyekben az ifjúnak arra, hogy p. u. a vezetésem alatt álló jogakadémiát elhagyja, főosztönző rugója az volt, hogy vidéken állandó irodai foglalkozást nyervén, akadémián nem maradhatott, a hol a szorgalmas előadás-látogatást számon szokták kérni. Különösen elő szokott ez fordulni a harmadik tanév ideje alatt, mint a mely alatt az ifjú, mert az év végére kötelező vizsgálat előszabva nincsen, — a hallgatott tantárgyak tanulmányozásával már nem igen törődik, az államvizsgálatokra és a szigorlatokra való készüléssel pedig még nem foglalkozik. A vezetésem alatt álló jogakadémia múlt félévi 65 főnyi másodéves hallgatóságából 30-an kaptak távozási bizonyítványt, a kik közül, — legfeljebb 5-öt kivéve, — a többiek mind fővárosi egyetemünkre távoztak. Ezek között természetesen vannak városunkbeli ifjak is, a kik azonban állandóan itthon időznek, máris, sőt állandó irodai foglalkozásra vállalkoztak. Hiszen ez mind nem jelentene semmit akkor, ha — a mit nem hihetünk — bárki is feleslegesnek tudná tartani a tanulmányok helyes elvégzésére nézve az előadások látogatását s ha az ifjaknak ez a viselkedésük, valamint az, hogy ők lényegileg ugyanazokat a bizonyítványokat szerzik meg a tanintézettől távol töltött idő s az igazi semmittevés árán is, mint a jogakadémiák hallgatói, jelen-

tékeny mértékben ne hatna vissza károsan a jogakadémiák hallgatóinak szorgalmára és törekvéseire is. Senkit sem vádolok azzal, csupán magát a rendszert, a mikor ki kell jelentenem, hogy mi tényleg kétségbevonhatatlanul érezzük ennek az igazi „in absentia“ való hallgatásnak a mi hallgatóinkra is demoralizáló s a mi feladataink megoldásában nevezetesen akadályozó hatását.

Természetes, hogy ha az ilyképen végezett fél-évekre következő vizsgálatokon a tanárok kellő komolysággal és szigorúsággal járnak el és a vizsgálatok nem sikerülnek, akkor az ifjak nem önmagukban, hanem főképen a tanárban keresik az okot s a baj orvoslására legkedvesebb eszközül a tanár ellen intézett tüntetéseket veszik alkalmazásba; a szülék pedig, és a legtöbbször az egész közönség, szintén pártjukra áll s nekik akarván igazat adni, könnyelműen pálczát képesek törni maga fellett, a tanintézet felett is, a melynél ez előfordulhat. El kell ismernem azt, hogy ez semmi más, mint emberi tulajdonságaink egyik szomorú következménye, mert itt is a nekünk kínált ujjért az egész kart szeretjük követelni. Azért az elnézésért, a melyben fővárosi egyetemünk jogi és államtudományi karán az ifjúságnak évközi szorgalmát és előmenetelét részesítik és pedig kénytelenek részesíteni, azt követelné a tudománynak és a szakkészültségnek az érdekeit, de sőt saját magának érdekeit is kevésbé ismerő s kevésbé keblén viselő ifjúság, hogy hasonló elnézésnek lehessen részese a vizsgálatok alkalmával is.

Arról talán nem is kell különösebben szólanom, hogy a tanulmányok elvégeztetésének ez a módja, mely oly sokaknak alkalmat nyújt arra, hogy egyéb foglalkozást is magukra vállalván, saját maguknak fentartásáról és megélhetéséről gondoskodjanak, nagy mértékben terelhet erre a pályára olyanokat is, a kik pedig erre a kellő hivatottsággal nem rendelkeznek s a kik, a kellő alapossággal nem végezett tanulmányok után, a megélhetés nehézségeivel küzdve, nem ritkán, normális működését megnehezítő s csaknem veszedelmes elemeivé válhatnak a társadalomnak.

Nem szeretném, ha félreértésre szolgáltatnék okot! Nem azt óhajtom én, hogy a jogi- és államtudományi tanulmányok terére való lépést bárkinek is meg kellene nehezítenünk, hanem csak azt, hogy mindenkitől, a ki erre a pályára lép, követeljünk a legnagyobb szigorúsággal olyan komoly törekvést, olyan odaadó buzgalmat és szorgalmat, a melyet az a feladat, a mely e tanulmányok elvégezőire majd a társadalmi s az állami életben vár, egyenesen megkövetel és szükségessé tesz.

Vajjon azok a hírek, a melyek különösen a múlt tanév elején fővárosi egyetemünk ifjúságáról s a közöttük állítólag felmerült szocziálista törekvésekről bocsáttattak széjjel, nem igazolják-e ennek az aggodalomnak az alaposságát, vagy legalább is azt, hogy ez az aggodalom nem légbőlkapott? Vajjon azok a törekvések, a melyek a tanulmányokkal foglalkozó ifjak megélhetésére ekkor — mondhatni — országos

mozgalmat indítani jónak láttak, bármily nemesek és helyeslendők is legyenek általános emberi szempontból, nem tekinthetők-e olyanoknak, a melyek az ifjúság e túltömöttségét s az abból eredő bajokat csak fokozni lesznek képesek? Különösen nem tekinthetők-e ilyeneknek akkor, ha a tanintézeten kívül való foglalkozás és alkalmaztatás kieszközlése mellett épen mintegy arra irányozzák a hallgatóság figyelmét, hogy tanulmányainak ideje alatt törekvéseit a tanintézet céljain és keretén kívül álló foglalkozások felé fordítsa?

III.

Hogy ezeken a vizzásságokon segíteni kell, az nem szenvedhet kétséget senki előtt.

Ezt a segítséget sürgetik, már nyomban a rendszernek behozatala óta, a jogakadémiáknak rendszeren évenként megújuló feliratai, a melyekkel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz fordulnak, ujabban és ujabban reámutatván, hogy a vizzásságokból eredő hátrányos következmények nemcsak hogy nem csökkennek az idő folyama alatt, hanem — úglátszik — épen növekednek. Ezt célozta eredetileg az a mozgalom, a melyet a nagyvárad kir. jogakadémia kezdeményezésére Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága indított meg, mikor 1889-ben (márczius 16.) feliratot intézett az országgyűlés képviselőházához, a jogakadémiák korszerű fejlesztése ügyében s felhívta a többi törvényhatóságokat is a csatlakozásra, melyek közül többen intéztek hasonló kérvényeket a képviselő-

házhoz. Ezt czélozta az a mozgalom is, a melyet a kecskeméti jogakadémia tanárai indítottak meg (1885.) arra nézve, hogy az összes jogakadémiák tanárait csoportosulásra bírják, hogy minden rendelkezésre állható módot alkalmazásba vegyenek arra, hogy a jogakadémiák észlelhető hanyatlásának gátat vessenek. Ezt czélozta az az egész irodalom, a mely ebben a kérdésben hazánkban az utóbbi években megindult, valamint azok az érdekes viták, a melyek a jogászegyletben (1889.) elhangzottak s a melyek annyi fontos és érdekes adattal világították meg a kérdést, valamint annyi szellemes eszmét hoztak felszínre. Ezt czélozta az országos ezredéves ünnepélyek alkalmával (1896.) Budapesten tartott tanügyi kongresszus határozata is, a mely erről a kérdésekről szintén megemlékezett.

Ezt czélozta országgyűlésünk képviselőházának 1891. április havában (22-ik napján) tett egy nyilatkozata, mikor az akkori igazságügyminiszter: SZILÁGYI DEZSŐ, kijelentette, hogy az akkor tárgyalás alatt állott törvényjavaslatnak ahhoz a pontjához, a mely a gyakorlati bírói vizsgálatához is — előfeltételül — a jogtudorság megszerzését óhajtotta volna megszabni, maga fog módosítást benyújtani, sőt kilátásba helyezte azt, hogy törvényjavaslatot nyújt be az iránt is, hogy ez a feltétel ne legyen megkivánva az ügyvédi pályára lépőktől se, a mikor a Ház általános élénk helyeslése között azt mondotta, hogy: „... én és t. kollégám, a kultuszminiszter, megállapodtunk abban, hogy ő —

a mihez én is hozzájárulok — az államvizsgák átalakítását fogja eszközölni, még pedig olyformán, hogy a jogi ismereteknek azt a mértékét, a melyet a rigorozális rendszer jó kezelése mellett biztosítva találunk, e szigorított államvizsgák alapján is biztosítva lássuk . . . Ebben az esetben azután, igen természetesen, a jogtudorság elveszti képesítő jellegét s át kell alakulnia ismét és lesz az, a mi eredeti rendeltetése: tisztán tudományos jellegű fokozat“.

De mindennekfölött ezt czélozta az a szakértekezlet, a melyet gróf CSÁKV ALBIN vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek az elnöksége alatt (1891. deczemberében), az egységes jogi államvizsgálatok tárgyában a miniszteriumban tartottak s a melynek megállapodásai alapján nyújtotta volt be az akkori miniszter (1893. deczember 12-én) ebben a tárgyban elkészült törvényjavaslatát.

E szaktanácskozás megállapodásainak, a melyekről részletesen volt alkalmam nézetemet egyik művemben („Jogi államvizsgálataink reformja.“ Budapest. 1892.) elmondani, valamint az ezek alapján benyújtott törvényjavaslatnak a czélja az volt, hogy a jogtudományi és államtudományi államvizsgálatok, továbbá a jogtudományi és államtudományi szigorlatok, mint a gyakorlati jogi, illetve közigazgatási pályákra előfeltételül megszabott minősítő vizsgálatok megszűnével: ezek helyébe az egységes elméleti jogi államvizsgálat lépjen. Célját ennek az új vizsgálatnak, az idézett törvényjavaslat szerint, annak igazolása képezte volna, hogy vajjon

az, a ki ezt sikerrel kiállotta, „a jövő *gyakorlati élet-pályához* szükséges elméleti készültséget összeségében megszerezte-e?” A vizsgálat két szóbeli és egy írásbeli részből állott volna, a melyeknek tárgyait és rendjét a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter rendeletileg állapítaná meg és pedig az igazságügyi és belügyi miniszterekkel egyetértőleg. A törvényjavaslat azt vette tervbe, hogy ezeknek az egységes elméleti jogi államvizsgálatoknak a letételére a két egyetemnek és mindazoknak a jogakadémiáknak a székhelyén vizsgálati bizottság lett volna felállítandó, a mely utóbbiak a miniszter előtt igazolták volna azt, hogy a joghallgatókra nézve kötelező tantárgyakat a megszabott óraszámban, legalább nyolcz, az illető szakra egyetemi magántanárul képesített tanár által tanítják. A vizsgáló-bizottság tagjait a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter nevezte volna ki és pedig felerészben a jogtanárok közül, felerészben pedig az igazságügyi és belügyi miniszterek kijelölése alapján a bírák, ügyvédek, hivatalnokok és más szakférfiak közül. Ugyanő nevezte volna ki a bizottságok elnökeit és másodelnökeit és pedig az előbbi miniszterekkel egyetértőleg. Egyéb — szempontunkból — kevésbé jelentékeny intézkedések mellett, melyek a vizsgálati díjakra, a bizottsági tagok napidíjaira és útiköltségeire, valamint az átmeneti intézkedésekre vonatkoznak, kimondotta volna a törvényjavaslat végül azt, hogy az 1883 : I. t.-cikkeknek mindazok a rendelkezései, a melyek minősítő feltételül az államtudományi vagy

jogtudományi államvizsgálatokat, illetőleg a jogtudori vagy az államtudori szigorlatokat szabták elő, oly módosítást szenvednének, hogy ezeknek a vizsgálatoknak helyébe ezentúl az egységes elméleti jogi államvizsgálat lépne, illetve az lenne megkövetelendő.

Ezek voltak lényegileg legsarkalatosabb rendelkezései az idézett törvényjavaslatnak, melynek indoklásából idevágó rész gyanánt kiemelendő az, hogy: „a tapasztalat azt mutatta, hogy a doktori szigorlatok kettős (t. i. elméleti és gyakorlati képzettség igazolásául szolgáló) rendeltetésük folytán egyiknek sem képesek teljesen megfelelni s az a körülmény, hogy gyakorlati minősítő vizsgálatokul is elismertettek, maga után vont a magasabb, tisztán tudományos színvonaluknak alábbszállását . . . Viszont a mostani jogtudományi és államtudományi államvizsgálatok mai szervezetükben kitézött céljuknak szintén nem felelhetnek meg teljesen, hanem egyrészt szigorításuk, másrészt megfelelő átalakításuk szükségesnek mutatkozott. Gondoskodni kellett ennél fogva egy, a gyakorlati jogi, illetve közigazgatási pályákra elméleti előfeltételül szolgáló s a modern követeléseknek megfelelő, szigorú elméleti jogi államvizsgálatnak létesítéséről, — ennek meghozása után pedig a jogtudományi és államtudományi szigorlatoknak tisztán tudományos jellegükbe való visszahelyezéséről.“

Nem kell különösen hangsúlyoznom, hogy az egész törvényjavaslatnál nem annyira az elméleti, mint inkább a gyakorlati szempontok voltak az irányadók

s hogy a tervbe vett egységes elméleti jogi államvizsgálat *épen a gyakorlati jogi készülségnek* az igazolására lett volna rendszeresítve. Ez a tétel, a melyhez a későbbiekben némi következtetéseket fog kelleni fűznöm, határozottan kitetszik az idézetekből, de minden kétséget kizárólag bizonyítja ezt még a törvényjavaslat indoklásának az a része, a mely szerint: ezeknek az elméleti államvizsgálatoknak a szervezésénél tekintettel akart lenni a miniszter „azokra a szakférfiak által egyértelműleg hangoztatott tapasztalatokra is, hogy a jogtudományoknak és az államtudományoknak 1874-ben történt elkülönítése, — mely gyakorlati teljes alkalmazást az 1883 : I. t.-cz.-el nyert, — *főképen a gyakorlati jogi készülségre és minősítésre tekintettel* . . . hátrányosnak mutatkozott és egyoldalú, tehát hiányos, képzettségre vezetett“.

Hogy ez a reform mily felette mélyreható volna jogi oktatásügyünk egész rendszerében, az kétségtelen. Okvetetlenül magával kellett volna vonnia azt, a mit szintén oly régóta hangoztatnak, hogy az egész jogi tanulmányi- és vizsgálati rendszert általános — és pedig törvényhozás útján eszközzendő — reformnak vessék alá. Erre mutatott reá a törvényjavaslatnak az a rendelkezése, a mely a vizsgálatok székhelyéül szolgálható jogakadémiákra nézve megszabott feltételeket kifejezetten addig az időig terjedően határozta volna meg a fentebb előadott módon, „míg a felsőbb iskolák iránt törvény fog intézkedni“, nemkülönben indoklásának az a része is, a mely szerint: „ennek

az egységes elméleti jogi államvizsgálatnak megalkotása természetesen maga után fogja vonni azt, hogy egyrészt a szigorlatok eredeti, tudományos jellegüknek visszaállítása végett, szabályrendeletileg átalakíttassanak, — másrészt pedig az egész jelenlegi jogi tanulmányi rendszer is megfelelően reformáltassék“.

Tudjuk, hogy ez az annyira sarkalatos törvényjavaslat a közbejött körülmények miatt — s különösen a törvényhozás tevékenységének más irányban felmerült nagymértékű lekötöttsége miatt — törvényerőre nem emelkedett, sőt se a házban, se bizottságaiban tárgyalás alá sem került. Br. EÖTVÖS LORÁND miniszter pedig azt, többrendbeli, — bár a javaslat lényegét nem érintő, — módosítás céljából visszavonta. Jelenlegi kiváló vallás- és közoktatásügyi miniszterünk erre vonatkozólag az 1896-ik évben kelt huszonötödik jelentésében azt mondta, hogy „az egységes jogi államvizsgálatokra vonatkozó, hivatalbeli elődöm által visszavont törvényjavaslatot az érdekelt tanintézeteknek tárgyalás végett kiadtam és azt a sajtó útján a szakemberek és a közvélemény bírálata alá szándékoztam bocsátani s csak a közvélemény megnyilatkozása után fogom — figyelemmel a netán szükségesnek bizonyuló változtatásokra, — a törvényhozás elé terjeszteni“.

Ugyanő az 1897-dik évben kelt huszonhatodik jelentésében már úgy nyilatkozott, hogy: „az egységes jogi államvizsgálatokra vonatkozó, hivatalbeli elődöm által visszavont törvényjavaslat helyett az egész jogi szakoktatás rendezését magában foglaló új tör-

vényjavaslatot készítettem és azt legközelebb a törvényhozás elé szándékozom terjeszteni“, míg az 1898-ik évben kelt huszonhetedik jelentésben ugyanerre nézve azt olvashatjuk, hogy: „a jogi szakoktatás rendezésére vonatkozó törvényjavaslat az igazságügyminiszteriumban tárgyalás alatt áll, s a tárgyalások befejezése után lesz szerencsém a törvényhozás elé terjeszteni“.*

Felette fontosak voltak a miniszternek azok a nyilatkozatai, a melyeket erre az ügyre vonatkozólag a képviselőház pénzügyi bizottságának 1898. szeptember 28-án tartott ülésében tett, a mikor ott a vallás-és közoktatásügyi miniszterium tárczájának költségvetését tárgyalták s a mikor azt mondta, hogy a doktorátusnak, mint minősítő hatású intézménynek az eltörlésével a legkomolyabban foglalkozik s a legközelebbi idő alatt benyújtja erre vonatkozó javaslatát, mely a doktorátusnak — egyes tudománycsoportokra osztva — szorosan tudományos karaktert fog adni s sokat meg fog szüntetni azok közül a vizsátságok közül is, a melyeket a bizottság ülésében szóba hoztak. Az egységes elméleti jogi államvizsgálatra nézve nagyjelentőségű volt az az ugyanekkor tett nyilatkozata, a mely azt igazolja, hogy az előbb említett Csáky-féle javaslatnak ettől az álláspontjától eltérően: ezt a vizsgálatot úgy kontemplálja, hogy *országos vizsgálóbizottságot* fog szervezni, melyből azonban a tanárokat kizárni nem szándékozik, mert ezt merőben lehetetlennek tartja.

* Lásd az I-ső fejezet záró-jegyzetét!

Ezek a felsorolt adatok, illetve nyilatkozatok, kel-
lően tájékozhatnak bennünket közoktatásügyi kormá-
nyunk legközelebbi terveiről s a bajon való segítség
céljából szándékolt intézkedéseiről. Ha a tervezet
részleteit ma még nem is ismerhetjük teljesen, annyi
világos, hogy a jog- és államtudományi tudori szigor-
latokat tisztán tudományos fokozatokká fogják átala-
kítani, hogy tehát ezeket visszahelyezik eredeti jelentő-
ségükbe; hogy egységes elméleti jogi államvizsgálatot
szerveznek, a mely, — bár több részletből fog állani, —
mégis egy leendő s az összes részletek letétele fogja
csak a bizonyítvány kiadásának, tehát az ezzel járó
képesítés megszerzésének alapját képezni; hogy a
bizottságok tagjai között tanárok és gyakorlati szak-
férfiak, kormány-kinevezés alapján, egyenlően fognak
közreműködni; valamint, — a mi a tervezetek eddigi
álláspontjától eltérő új irány — hogy országos vizsgáló-
bizottságot fognak szervezni, a mely a tanintézetektől
függetlenül lesz az ország jogi tanintézetein végzett
ifjak ily vizsgálatának elfogadására és ennek alapján
a képesítés megadására hivatva. Magának az egységes
elméleti jogi államvizsgálatnak a szervezéséről és
tulajdonképeni céljáról tudjuk azt, hogy ez kitűnőleg
a gyakorlati életpályáknál megkívánt szakképzettség
igazolásául kívánván szolgálni, ezentúl mellőzve lesz
az 1874-től kezdve eddig alapelvül elfogadott u. n.
bifurkáció, vagyis az államtudományi és a jogtudo-
mányi tantárgyaknak külön tanfolyamok szerint és
külön vizsgálatok szerint való csoportosítása, a mely,

természetesen, tisztán elméleti, tisztán tudományos szempontokból teljesen helyes volt és ezekhez a szempontokhoz egészen illőnek is volt mondható, de a melynek rendszerétől némileg már az 1883-ik évi szigorlati szabályzat is eltért és a melyen a tantárgyaknak tanfolyamok szerint való beosztása tekintében, az 1889-ben behozott hétféléves rendszer még jelentékenyebb részt ütött.

Ezek az előttünk ilyképen ismert főbb adatok s mindenekfelett az az intenzió, mely bennük nyilvánul, abból a szempontból, a melyből az egész reformnak a keresztülvitele általában oly annyira szükségesnek mutatkozik, teljesen megnyugtathatnak mindenkit magukra a reformokra nézve és csak fokozhatják a reményt abban a tekintetben, hogy ezek tényleg igazolni fogják mindazokat a várakozásokat, a melyeket hozzájuk fűzünk, különösen akkor, ha a reformnak összes legapróbb részleteit is azzal a körültekintő gonddal s azzal a beható figyelemmel és jóakarattal fogják keresztülvinni, a melyet ennek az ügynek a fontossága egyfelől megkíván, másfelől megérdemel s a melyet mi jelenlegi kiváló vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterünktől, a vele szemben, valamint lépéseivel és különösen keresztülvitt reformjaival szemben eddig tett tapasztalatok alapján elvárni jogosítva vagyunk.

Magára az egész tervezett reformra nézve ezúttal részletes fejtegetésekkel szolgálnom nem látszik szükségesnek. Szerény nézetemet kifejtettem 1892-ben meg-

jelent — idézett — művemben, a melyben az érdeklődők szives figyelme megtalálhatja mindazokat a szempontokat és adatokat, a melyek az 1891-ik évi miniszteri szaktanácskozásban szóba kerültek. Csupán miniszterünknek legújabb, az eredeti tervezettől eltérő szándékáról óhajtok röviden megemlékezni, arról t. i., hogy ő az egységes elméleti jogi államvizsgálatok elfogadásának jogával a tanintézetektől független országos bizottságot, vagy bizottságokat kívánja felruházni.

Ennek a vizsgálati bizottságnak a kérdése volt a legnehezebb és a legtöbb felszólalásra okot szolgáltatott kérdés az 1891-ik évi miniszteri szaktanácskozásban is.

Különösen a bizottságok székhelye foglalkoztatta elsősorban a véleményeket.

A miniszteriumnak a terve egyenesen az volt, hogy a bizonyos megszabott feltételeket beigazoló összes jogakadémiákon épen úgy szervezzék ezeket a vizsgáló-bizottságokat, mint egyetemeink jog- és államtudományi karain; de ennek az elvnek voltak ellenzői is. Némelyek csupán az egyetemeken óhajtották szervezni ezeket a vizsgáló-bizottságokat, főképen azért, mert csak nagyobb tudományos központok iránt tudtak lelkesedni. Némelyek ezt azért kívánták, mivel vidéken a bizottság megfelelő összeállítását nehézségekbe ütközőnek tartották, jóllehet a tervezet egyenesen gondoskodott ezeknek a nehézségeknek a leküzdéséről. Némelyek talán azért, mivel azt hitték, hogy a vidéken működő ily bizottságoknak a munkája kevésbé ellenőrizhető.

Különösen több oldalról említették fel azt a nézetet, hogy a rendszeresítendő egységes elméleti jogi államvizsgálatok az egyetemeken kívül csupán azokon a jogakadémiákon legyenek letehetőek, a melyek királyi ítélőtáblák székhelyein állanak fen. E nézet szerint a jelenlegi tíz jogakadémia közül négy, teljesen kívül fekvő okból, el lett volna tehát ütve attól, hogy ily vizsgálatokat elfogadhasson, jóllehet erre nézve semmi alapos okot nem lehetett volna felhozni akkor, ha — a mint a tervezet azt célbavette — a bizottság tagjaivá olyan egyének is kinevezhetők lettek volna, a kik a bizottság székhelyén nem laknak, mely esetekben az előre kitűzött vizsgálati napokra odautazó bizottsági tagok, a miniszteri tárcza által fedezendő, útiköltségre ésapidíjakra tarthatnak igényt.

Szóbakerült az értekezleten az a nézet is, hogy az új államvizsgálatok a jogi tanintézetektől függetlenül volnának szervezendők és pedig úgy, hogy az ilyképen megalkotott bizottságokban jogtanárok, ügyvédek, bírák, közigazgatási tisztviselők és más szakférfiak is ki legyenek nevezhetők. Erre a nézetre vonatkozólag saját álláspontomat volt alkalmam „Jogi államvizsgálataink reformja“ című művemben (Budapest. 1892.) a következően jelezni: „Én megvallom, hogy ezt az indítványt habozás nélkül magamévá tudtam volna tenni és pedig nemcsak azért, mivel ennek elfogadása csupán következetes megtartása lett volna az értekezlet amaz álláspontjának, a melyre azt a határozatát alapította, hogy a harmadik tanév végére

vizsgálat ne legyen előszabva azért, mert ennek, mint «államvizsgálatnak», a tanulmányoktól teljesen függetlennek kell lennie, hanem azért is, mivel az eszköz-lendő reformban kétségtelenül inkább a tudomány-és szakműveltség-, mint a tanintézetek érdekeinek kell döntőknek lenniök s mivel a tanintézetektől egészen függetlenül szervezett vizsgáló-bizottságok csakugyan a legteljesebb mértékben elfogulatlanul bírálhatták volna meg azt, hogy a vizsgálatra jelentkező ifjak, tanulmányaiknak folyama alatt, az ismereteknek mily mértékét sajátították el s vajjon rendelkeznek-e a szakképzettség oly mértékével, mely a gyakorlati életpályákra való lépéshez általában szükséges? Bízást remélem azonban azt, hogy lesz idő, a mely ezt a kérdést ismételten szőnyegre fogja hozni.” (Id. m. 35. l.)

Ime az az idő csakugyan elérkezett, a mely ezt a kérdést ismételten szőnyegre hozta; tehát a körülmények teljes mértékben igazat adtak idézett művemben kifejtett szerény nézetemnek!

WLASSICS GYULA, kiváló kultuszminiszterünk, — mint a szeptember 28-iki pénzügyi bizottsági ülésen tett nyilatkozatából tudjuk, — az új átdolgozás alá vont törvényjavaslatban azt czélozza, hogy országos bizottságot fog szervezni, a mely ennek az új államvizsgálatnak az elfogadási jogával talán az egész országra nézve fel leend ruházva. Ez a tervezet, be kell vallanunk, még nagyobb szerű, mint az, a melyet az 1891-ik évi szaktanácskozmányból ismertettem és pedig azért, mert az utóbbi több ilyen vizsgáló-bizottságnak a szer-

vezését óhajtotta, különösen a kir. táblák, vagy ezek némelyikének székhelyén, ez pedig — azt hiszszük — csupán egy ilyen az egész országra kiterjedő vizsgálóbizottságot kontemplál, kétségtelenül az ország fő- és székvárosában. Nem tagadhatom, hogy ha azok az előnyök, a melyeket erre vonatkozólag igénytelen nézetem igazolására, idéztem, tényleg nyomnak valamit a latba: úgy ezek az előnyök hatványozottabb mértékben fenforognak a tervezetnek emez alakjára nézve.

Ha már egyáltalában nem látszik czélszerűnek az, hogy ezeket a vizsgálatokat jogi tanintézeteink keretében szervezzük, olyképen, hogy mindazokon, a melyeken a megszabott feltételek fenforognak, ily bizottságok tényleg fel lennének állítva: akkor én a kérdésnek jobb megoldását valóban nem tudom elképzelni, mint épen ezt, a mely az államvizsgálatokat függetlenül szervezván a tanintézetektől s a csupán az egyetemeken tehető tudori szigorlatok képesítő jellegét megszüntetvén: függetleníteni fogja a jogi tanintézeteket is egymástól s különösen függetleníteni fogja a jogakadémiákat az egyetemektől. A függőségnek ebből a megszüntetéséből pedig egymásután csökkenni fognak és meg is fognak szűnni azok a vizsászágok, a melyek jogi oktatásunk terén észlelhetők s a melyeknek előidéző oka főképen épen ez a jelentékeny függés volt, a mely a fővárosi egyetem és a jogakadémiák hallgatóságának számában olyan aránytalanságot hozott létre.

Az országos bizottság szervezésének és működé-

sének helyes keresztülvitelét, — megvallom, — én csupán két módon tudom elképzelni. Vagy úgy, — mint említettem, — hogy a bizottság az országnak csak egy helyén: fővárosunkban működne s itten fogadná el az ország összes jogvégzett ifjaitól az egységes jogi államvizsgálatokat, vagy pedig úgy, hogy az országos bizottság, bár a tanintézetek működésétől függetlenül szerveztetné és működne, mégis az egyes vizsgálati határidőkre kiküldött szűkebb bizottságaival megjelenne minden egyes jogi tanintézetnek a székhelyén és ott venné ki a vizsgálatra jogosított ifjaktól ezeket a vizsgálatokat. Én megvallom, az előbbi tartanám helyesebbnek és elfogadhatóbbnak s csak ha ez bármily oknál fogva nem látszanék keresztülvihetőnek, tudnám a második módot ajánlani. Az előbbi esetben a vizsgázókra nézve szükségét látnám annak, hogy a vizsgálati bizottság székhelyére való utazás költségeinek viselésében támogatást nyerjenek, az utóbbi esetben pedig azt, hogy a bizottságnak nem helyben lakó tagjai részesüljenek utazási költségeik és napi-díjaik megtérítésében, úgy, a mint ezt a Csáky-féle javaslat célba is vette volt. Azt azonban, hogy több helyen és különösen csupán a kir. ítélőtáblák székhelyein szerveztessenek ily bizottságok és hogy ilyenképen legyenek jogi tanintézetek, a melyek működésének székhelyén, — teljesen kívülök fekvő oknál fogva — ily bizottság ne működjék, ezt helyesnek tartani nem tudnám, és pedig nem tudnám azért, mert ez által ismét csak függésbe hoznánk egyik jogi tanintéze-

tünket a másiktól, vagy legalább is az egyiket előnyben részesítenők a másik felett, holott ez az előnyben részesítés magából abból a tényből, hogy az illető székhelyen kir. ítélőtábla áll fen, nem indokolt, nem pedig azért, mert hiszen a bizottságok kültagjai közé nem csupán az igazságszolgáltatás kérdéseiben járatosabb kir. ítélőtáblai bírák lennének kinevezendők, hanem jogtanárok és a közigazgatásnak, valamint az ügyvédi karnak kiválóbb hivatalnokai, illetve tagjai is; ezekre nézve pedig nincs kizárva a lehetőség, hogy olyan városokban is feltalálhatók, a melyek kir. ítélőtáblának nem székhelyei. Másfelől az, hogy az országosan szervezett bizottság tagjai bármely tanintézet vizsgálataira lehetnének küldhetők, minden nehézségen okvetlenül és alaposan segítene. •

El nem hallgathatom azt, hogy, meggyőződésem szerint, lesz ennek a nagyszabású reformnak még egy igen mélyre menő hatása is abban, hogy ennek az egyes tanintézetektől függetlenül szervezett vizsgálóbizottságnak a működése csakhamar azt fogja eredményezni, hogy egész másképen fogunk gondolkozni a jogakadémiák működése és így szerepük fontossága felől. Semmi kétségem sincsen az iránt, hogy az ily szervezetű vizsgáló-bizottság csakhamar látni fogja a vizsgálati eredmények mérlegetéséből azt, hogy jogakadémiáink milyen komoly odaadással fogják feladatuk fontosságát s elvonultabb, zajtalanabb s a kisebb számú hallgatóság folytán intenzivebb tevékenységükkel milyen jó átlagos eredményt ké-

pesek felmutatni? Es arra, hogy erre mód nyiljék, csakugyan szükség van! Oly sok az elfogultság ezekkel a régi; kipróbált tanintézetekkel szemben, hogy nagy ideje annak, hogy ez a legmeggyőzőbb és legtermészetesebb módon ilyképen oszladozni kezdjen, vagy lehetőleg egészen meg is szűnjék.

Azt ismét természetesnek kell tartanom, hogy a vizsgálat szervezésénél az annál felkarolandó tantárgyaknak a kerete főbb vonásokban okvetlenül meg volna vonandó. Hiszen ha általában megszűnik az a szabály, a mely eddig alapelv volt az államvizsgálatoknál is, hogy az illető tantárgyak szaktanárainak vagy legalább is a tanintézet tanárainak döntő szerep biztosítsák a vizsgálat eredményének elbírálásánál, sőt ha épen azt az elvet emeljük szabálylyá, hogy az ifjú olyan bizottsági tagok előtt állja ki vizsgálatát, a kik őt nagyobb-részt egyáltalában nem ismerik: akkor okvetlenül ki kell jelölni, nem azt, hogy a vizsgálati tantárgyakat az egyes tanintézeteken mily irányban és mily terjedelemben tanítsák, mert hiszen ennek megszabása egy modernül szervezett felsőbb oktatásügy keretében többé helyet nem foglalhat, hanem azt, hogy a vizsgálati tárgyak mily terjedelemben legyenek és lesznek az egységes elméleti államvizsgálaton felkarolva, hogy ilyképen az egyes tanintézetek s azokon az illető tantárgyak előadásával foglalkozó tanárok teljesen tisztában legyenek azzal, hogy tanítványaiktól ez az országos bizottság majdan mely tárgyból, milyen terjedelmű tudást fog követelni? Természetes, hogy ennek a

mértéknek a megszabása így is felette nehéz fog lenni, azonban ez — meggyőződésem szerint, — nem lesz elmellőzhető és természetes az is, hogy ennek megszabásánál a fősúly arra lesz fektetendő, hogy a tudományszakok általános érvényű tételeit és igazságait követeljük meg, nem pedig a vitás tudományos nézetek ismeretét, a melyek egyébként is nem a gyakorlati életpályákra minősítő vizsgálatnak, hanem a tisztán tudományos jellegű vizsgálatoknak a keretébe tartoznak.

IV.

Az a fontos reform, a melynek — ilyképen — az egységes jogi államvizsgálatok létesítésének alakjában, küszöbén állunk, kétségtelenül több jelentékeny újítást fog maga után vonni a tanulmányi és a vizsgálati szabályzatnak más terén is.

Ilyennek tekintem mindenekelőtt a *hétfél éves rendszer* végleges eldöntésének, illetve az ezzel való végleges szakításnak a kérdését.

Tudjuk, hogy az 1889 : VI. törvényczikknek megalkotásáig, — a mely az önkéntes katonai szolgálatot teljesítőkre nézve azt mondta ki (25. §.), hogy az egy évi tényleges szolgálati idő kizárólag a katonai kiképezetés céljainak van fentartva, — az ily szolgálatot teljesítő joghallgatók e szolgálatuk ideje alatt is beiratkozhattak jogi tanulmányaik folytatása céljából bármely jogi tanintézetünknél s jóllehet jogi tanulmányaiktól őket a katonai szolgálat a legnagyobb mértékben visszatartotta, mégis leczkekönyvük alá-

írását a félévek végén elnyerték s e félévek alapján vizsgálatokra is jelentkezhetnek, illetve végbizonyítványuk elnyerésére is igénynyel birtak. Ennek ilyképen történt megengedése által csupán a jogi oktatásügynek az érdeke szenvedett hátrányt, mert ez alig jelentett egyebet, mint megengedését annak, hogy az egyéves önkéntesek e szolgálatuk ideje alatt, magánúton végezzék tanulmányaikat.

Mikor az idézett törvény az említett szabályt törvénykönyvünk lapjaira igtatta s kizárta annak lehetőségét, hogy valaki egyidejűleg katonai szolgálatot is teljesítsen és tanulmányait is folytathassa, azonnal szóba jött az a kérdés, hogy vajjon az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő ifjak, azokkal szemben, a kik ilyen szolgálatot bármily oknál fogva nem teljesítenek, tanulmányaik szempontjából milyen kedvezményben volnának részesítendőek? A kérdés felvetésénél a legáltalánosabb volt az a nézet, hogy a kedvezményt nem lehet az elméleti készség megszerzésére szánt időnek megrövidítésével adni meg, hanem azt a gyakorlatra szánt idő részben való megrövidítésében lehetne feltalálni a legmegfelelőbbben. Ezt a nézetet különösen szépen és meggyőzően a kolozsvári Ferencz József tudományegyetem jog- és államtudományi kara fejtette ki, s több jogakadémiának felterjesztései is erre az álláspontra helyezkedtek.

A kedvezmény megadásánál azonban nem ezt az alapelvet tette magáévá a törvényhozás, hanem az előbbit s azt lényegében az elméleti tanulmányokra

szánt időnek, az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő joghallgatókra nézve, egy félévvel leendő megrövidítésében határozta meg.

Ezen az alapon jött létre ebben a kérdésben az 1889:XXVI. t.-cikk, mely (1. §.), a megszabott feltételek mellett, ezt az u. n. hétféléves kedvezményt, megadta mindazoknak a joghallgatóknak, a kik jogi tanulmányaik előtt, vagy azok megszakításával egyéves önkéntes katonai szolgálatot teljesítettek, vagy mozgósítás folytán katonai szolgálatra behivatván, egy félévnél hosszabb ideig szolgálatban tartattak, úgyszintén azoknak, a kik igazolni képesek azt, hogy, mint egyéves önkéntesek, besoroztatván, szolgálati évöket tanfolyamuk befejezésének idejére halasztották. Ezen az alapon kelt azután az idézett törvénycikk végrehajtása tárgyában az 1889. július 23-ról 28,300. sz. alatt kiadott vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteri szabályrendelet, a mely a főtárgyakat tényleg hét fél-évre csoportosítván, a nyolczadik félévet csupán azokra a joghallgatókra nézve tartotta fen, a kik önkéntes katonai szolgálatot nem teljesítettek és teljesíteni nem is kötelesek s ebben a félévben főképen a tételes-jogi tárgyakból választandó specziál-kollégiumok előadását irván elő a jogtanítással foglalkozó tanintézetek számára.

Alig lépett életbe az idézett törvény és a reá vonatkozó szabályrendelet, annak visszásságait azonnal éreznie kellett mindenkinek, a kinek a jogi oktatásügy menetét közelebbről ismerni módjában áll. Ezeket a visszásságokat volt alkalmam „Az 1889:XXVI. t.-cz.”

czímen írott művemben (Budapest, 1891.) azonnal az életbelépés után ismertetni és feltárni az olvasóközönség előtt s el nem hallgathatom azt, hogy az azóta eltelt idő, illetve az ennek folyása alatt szerzett tapasztalás is csak azt a meggyőződést érlelte meg bennem, hogy ez a rendszer a lehető legkevésbé se mondható szerencsésnek és megfelelőnek, hogy ez nemcsak a tanintézetekre röv szükségtelenül nagyobb terheket, a mennyiben a tantárgyaknak az azelőtti beosztástól eltérő csoportosítása és a speciál-kollégiumok számának növelése folytán terhesebbé tette azoknak a feladatát; — hogy nemcsak általában indokolatlannak és meg nem felelőnek látszik az, hogy a míg egyes jogtanulókra nézve, teljesen tőlük nem függő okoknál fogva, a tanulmányok elvégzésére hét félévet elégségesnek mondunk, addig másokat, ugyanilyen természetű okok folytán, még egy teljesen felesleges és csupán rendkívüli tantárgyak hallgatására szánt félévvel késleltessünk abban, hogy tanulmányaikat befejezhessék. Ez azután nemcsak azt eredményezi, hogy ez alatt a szükségtelen utolsó félév alatt azok a kevesek, a kik annak hallgatására szorítva vannak — feladatukat igazán a tanulmányok érdeke által is kevésbé szükségelt és kevésbé javasolt megterheletésnek tekintvén — az előadások látogatásában kellő szorgalmat és a tanulmányokban megkívánt előmenetelt általában nem tanúsítanak s csak a többi hallgatók működésére nézve szolgálnak helytelen és eredményeiben kedvezőtlen példaadást, hanem maga ez a kedvezmény

azokra, a kiket meg is illethet, sokszor igazságtalanul és méltánytalanul nyer alkalmazást, viszont olyanokra, a kiknek igényüknek kellene hozzá lennie, olykor, ugyan-csak igazságtalanul és méltánytalanul nem vonatkozhatnak.

Az előbb említett eset akkor fordul elő, a mikor az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő ifjú ezt a szolgálatát tanulmányainak bevégezése után való időre halasztja és ezen az alapon részesül a hét féléves kedvezményben s tényleges szolgálatának megkezdése után — a mi elég gyakran jön elő — erre a szolgálatra őt alkalmasnak nem találják s őt attól véglegesen felmentik. Ily esetekben — melyekhez hasonlókról többször szereztem tudomást — valaki részesül ebben a kedvezményben, a nélkül, hogy ez őt a törvény szelleme értelmében megillettehné; hiszen végbizonyítványának kiérdemlése után neki a tanulmányokhoz többé semmi köze sincsen s senki se gondolhatja arra, hogy őt azért, mert katonai szolgálatot valóban nem teljesített, vagy legalább is nem teljesített az előszabott idő alatt, egy újabb félévnek utólagos hallgatására szorítsuk, a mely félév — a maga specziál-kollégiumaival — különben a tanulmányok érdeke szempontjából alig is volna jelentékenynek mondható.

Az utóbb említett eset különösen gyakran fordul elő azokra nézve, a kik egész ifjú korban lépnek a tanulmányok terére s a kik ilyképen a jogi tanulmányok elvégezésére szánt idő alatt, kizárólag életkoruk vagy ezzel járó testi fejletlenségük folytán, egyéves önkéntes katonai szolgálatra a jogi tanulmányok ideje alatt be

nem soroztatnak s ezért, ha a besorozás a végbizonyítvány elnyerése után következik be, a megszabott kedvezményben, teljesen önhibájuk nélkül, nem részesülhetnek. Igaz, hogy ezekre azt lehet mondani, hogy reájok ez a veszteség — épen életkoruk ifjú voltánál fogva — kevésbé terhes, de, nézetem szerint, a kedvezmény helyes alapjának kikeresésénél ez figyelembe nem jöhet. Ily kedvezménynél az alapot olyképen kell megtalálni, hogy annak mindenki részese lehessen, a kít az megillet, mert különben az az egyesekre nézve, méltánytalan. A rendszernek egyes esetekben való méltánytalansága abból is kitűnik, hogy akkor, ha valaki tanulmányai alatt önkéntes katonai szolgálat teljesítésére bevonult és abban nem egy egész évet (mozgósítás esetén nem egy egész félét), de szintén hosszú időt töltött, a melynek következtében jogi tanulmányaiból egy, esetleg két félét is elveszített: a törvény szigorú értelmezése szerint — mint a hogy erre is tudok esetet — őt a hét féléves kedvezményben részesíteni nem lehet.

El nem hallgathatom azt a meggyőződésemet, hogy ez a hétféléves rendszer előreláthatólag arra az eredményre fog vezetni, hogy a jogi tanulmányok folytatásának idejét általában egy félévvel meg fogják rövidíteni. Bár eredetileg mi sem volt távolabb fekvő célja ennek a rendszernek, mint épen ez: mégis kétségtelenül azt a meggyőződést fogja megérlelni, hogy a tanulmányok folytatására általában elégséges mindenkire nézve a kellően kihasznált hét félév s

hogy a felesleges nyolczadik félét csakugyan el fogjuk engedni mindenkire nézve. Ez magában véve nagy baj nem igen volna most már, a mikor egészen beletörődtünk ebbe a rendszerbe és megszoktuk annak a tanintézetekre nehezedő terheit, de kérdésül marad fen az, hogy vajjon nem fog-e ezután újabb követelés merülni fel arra nézve, hogy az önkéntes katonai szolgálatot teljesítő ifjaknak, tanulmányaik elméleti vagy gyakorlati úton való elvégezése tekintetében, újabb kedvezményt biztosítsunk azokkal szemben, a kik ilyen szolgálat teljesítésére bármily oknál fogva kötelezve nem lévén: ennek teljesítése által tényleg semmi időt el nem veszítenek? Ettől — megvallom — félni tudok, és épen ezért is csak azt kell sajnálnom, hogy a kedvezmény egész rendszerét annak idején ezen az alapon kellett létesíteni, a mely a fentebb röviden jelzett, de említett művemben részletesen kifejtett okok folytán nem mutatkozik megfelelőnek.

A védkötelezettség általános állampolgári kötelesség, mely minden állampolgárra egyenlő terhet rón. Az egyéves önkéntes katonai szolgálat rendszere már általában igen jelentékeny előnyt biztosít azokra nézve, a kik az erre megkívánt előfeltételek birtokában vannak s e mellett a beiratkozások, vizsgálati határidők, ösztöndíjak stb. tekintetében is szokásos kedvezmények már magukban véve szintén nagy előnyöket foglalnak magukban azokra nézve, a kik ily szolgálatra kötelesek. Nem indokolt tehát már csak azért se az, hogy ezeknek a kedvezményeknek a sorát a tan-

idő megrövidítésével toldjuk meg. Ott van erre vonatkozólag a legközelebb fekvő példa a zágrábi Ferencz József tudományegyetemen, a hol az önkéntes katonai szolgálat a tanulmányok idejének megrövidítésére okul nem szolgál, s a hol az ilyen szolgálatra kötelezett ifjak csupán az előbb említett irányban (beiratkozás, vizsgálati határidők, ösztöndíjak) részesülnek kedvezményekben.

Én ebben a tekintetben tehát azt tudnám óhajtani, a mit jogi oktatásügyünknek egyik legalaposabb ismerője és híve: dr. BOZÓKY ALAJOS az 1896-ik évi országos és egyetemes tanügyi kongresszuson is javasolt, hogy: „a hét féléves rendszer megszüntetése mellett, az utolsó félév helyreállítandó, de a nélkül, hogy az ifjúság törvény-biztosította kedvezményétől megfoszthatnák“. Ez pedig csak úgy volna lehetséges, ha a kolozsvári Ferencz József tudományegyetem jog- és államtudományi kara által javasolt módon, a kedvezményt nem az elméleti képzésre, hanem a gyakorlati képzésre szánt időnek megrövidítésével adnánk meg az ifjúságnak.

V.

Annak a reformnak, a melyet jogi oktatásügyünk terén keresztül akarunk vinni, felette fontos feladata lesz az is, hogy a tanulmányokkal összefüggésben lévő vizsgálatokat (a most u. n. alapvizsgálatokat) is szerencsés kezekkel átalakítsa.

Annyira nem szándékozom a részletekbe bocsátkozni itt, hogy a tanulmányi vizsgálatok tárgyainak

megállapításáról s így ezeknek megfelelően a tanfolyamok tárgyainak, a reájok következő vizsgálat tárgyai szerint való, csoportosításáról is szóljak. Csupán azokat az óhajtásokat kívánom röviden előadni, a melyeket én általában megfigyelendőknek tartok s a melyeket hosszas tanári és dékáni tapasztalataim alapján oly annyira szükségeseknek is tudok tekinteni.

A legelső, a mit ennek tekintetében különösen kiemelendőnek látok, az, hogy — eltekintve a tanulmányok utolsó évétől, mint a melyre közvetlenül az egységes jogi államvizsgálat fog következni, — azt tartom felette kívánatosnak, hogy mindenik évnek a végére egy-egy tanulmányi vizsgálatot szabjunk elő.

Teljesen tévesnek kell azt a felfogást jeleznem, a mely azt állítja, hogy az évi rendes vizsgálatok ne volnának a felső oktatásügy modern szervezetével összeegyeztethetők, vagy hogy azok talán épen a tan szabadság elvével nem férnének össze. Az, hogy a tanulmányokkal foglalkozó ifjú koronként leteendő vizsgálatokkal tartozzék igazolni az azok végezésében megkívánt szorgalmat és előmenetelt, az csak azoknak szemében ellenkezhethék a felső oktatásügy feladataival, illetve a tan szabadság elvével, a kik ezek felől tévesen gondolkoznak s én ebben a tekintetben talán leginkább STEIN LŐRINCZRE hivatkozhatom, a kinek ide vonatkozó nézetét dr. HERICH KÁROLY is idézte 1889. évi november 23-án tartott magy. jogászegyleti előadásában, s a ki azt mondta, hogy: „csupán a vizsgálat biztosítja a tantárgynak szorgalmas tanul-

mányozását!“ Ennek biztosítása pedig az előbb említettekkel ellentétben nem állhat semmikép!

Különösen ki kell emelnem azt, hogy ha — mint erre már több ízben reá mutattam — a szükségesnek jelzett reformok keresztülvitelénél főképen a gyakorlati élet, a szakképzés érdeke az, a melyet irányadónak tekintünk, akkor tagadhatatlanul helyesléssel kell fogadnunk minden olyan intézményt és rendszabályt, a mely erre a célra s illetve ennek előmozdítására egyenesen alkalmas. A vizsgálatok pedig határozottan ilyenek.

Jogi oktatásügyünk múltját ismerve: ki merné pl. kétségbevonni azt, hogy abban az időben, a mikor az elvégzett tananyagból félévenként kötelező vizsgálatok voltak előszabva, — a mely rendszert maga a „Ratio Educationis“ s majd az abszolút időszak rendelkezése, sőt egyideig az alkotmányos korszak is jónak látott fentartani, — a tanulóság átlagos szorgalma és előmenetele bizonynyal kedvezőbb volt, mint jelenleg? Hogy ez így lehetett, sőt hogy ennek csakugyan így kellett lennie, arra a legmeggyőzőbb bizonyíték jogi oktatásügyünk jelen szervezetében az a szembeszökő különbség, a mely egyfelől a két első tanév hallgatóságának, — másfelől a harmadéves joghallgató-ifjúságnak szorgalmában és előmenetelében napjainkban észlelhető. Viszont meggyőző az a különbség is, a melyet ugyancsak a harmadévi tanfolyam hallgatóinak mai szorgalma és előmenetele között észlelhetünk, a mikor a harmadik évnek a végére vizsgálat előszabva nincsen, szemben annak a rendszernek e tanfolyamon tanult

ifjúságával, a mely szerint (1883-ik évi tanulmányi- és vizsgálati-szabályzatot megelőzőleg) az egyik államvizsgálatnak letehetése e harmadik tanév végén meg volt engedve, sőt elő is volt szabva. A harmadik tanév, — mostani sajnos tapasztalataink szerint — a legeredménytelenebb, a legmeddőbb tanév a hallgatóságra, a mely alatt komoly munkát az ifjúság átlagától igazán hasztnul várunk. Örvidenünk kell azon, ha az ifjú ez alatt a tanév alatt bekövetkezendő szigorlatainak a tárgyaival foglalkozik.

Én megvallom, hogy szemben az e rendszerből eredő vizzásságokkal, ennek a szabályzatnak semmi elfogadható okát találni nem tudom. Azokat az okokat, a melyeket ebben a tekintetben fel szoktak hozni, s egyzersmind azok tarthatatlanságát volt alkalmam egy másik művemben („Jogi államvizsgálataink reformja.“ Budapest. 1892.) részletesebben kifejteni. S mindezek alapján, hosszú tapasztalataim is teljesen meggyőztek arról, hogy ha a tanéveket lehetőleg kihasználni és ha azok alatt a tanítást, illetve a tanulást lehetőleg eredményessé tenni óhajtjuk, valamint ha ifjúságunknak az egész feladatát is lényegében könnyíteni kívánjuk: arra csak az az egy biztos mód áll előttünk, hogy — mint ezt dr. MÓRICZ KÁROLY az 1896-ik évi országos és egyetemes tanügyi kongresszuson olyan meggyőző és oly körültekintő érveléssel javasolta — a három első tanév végére kötelező vizsgálatot szabjunk elő, — a negyedik tanév végeztével az egységes jogi államvizsgálat következően.

Ezeknek a vizsgálatoknak a megszását azonban én olyképen tudom csupán óhajtani, hogy azoknak sikeres letétele nélkül a tanulmányok további folytatása egyáltalában ne legyen megengedve. Azt tartom tehát óhajtandónak, hogy ebben a tekintetben szakítsunk az 1883-ik tanulmányi- és vizsgálati-szabályzat 2-ik és 4-ik §§-ai által meghonosított rendszerrel, a mely, bár az előszabott alapvizsgálatok sikeres hallgatása nélkül tovább eltöltött tanidőt a rendes quadrienniumba be nem számíthatónak mondja, s mégis e beszámítások lépten-nyomon való előjöttét határozottan nem zárja ki, hanem térjünk vissza arra a sokkal helyesebb rendszerre, a melyet az 1874. évi szabályzat ismert (27. és 29-ik §§-ai), a mikor kimondotta, hogy ezek a vizsgálatok az első, illetőleg a második tanév végén okvetlenül leteendők, mivel a joghallgató különben a második, illetőleg a harmadik tanévre nem bocsátható. Azt javaslom tehát, hogy ugyanazt a rendszert alkalmazzuk mi is, a mely a zágrábi Ferencz József tudományegyetemen áll fen ebben a tekintetben (1874. január 5-iki törvény 57. §. negyedik bekezdés és 1895. július 1-én 8189. sz. alatt kelt horvát-, szlavon-dalmát kir. orsz. kormány rendelete 1-ső §.) s a mely szerint az ott úgynevezett két elméleti jogtörténeti államvizsgálat az első, illetve a negyedik félév végén okvetlenül leteendő, mivel az ezek letétele nélkül töltött időből a rendes tanfolyamba semmi sem számítható be.

Csak ezt kellene kimondanunk, illetve csak ennek tekintetében kellene ismét visszatérnünk a régiebb, min-

denesetre helyesebb rendszerhez s akkor nem jönnének elő, — legalább távolról se jönnének elő olyan nagy számmal — azok az igazán elszomorító esetek, a melyeket ebben a tekintetben jogi oktatásunk terén ma tapasztalhatunk, a mikor a joghallgató ifjúságnak alig 50%-ja nyeri el a szabályos időben a végbizonyítványt s a mikor a tizedik, tizenkettedik félévüket hallgató jogászok igazán nem tartoznak a ritkaságok közé s a mikor — majdnem azt lehet mondanom — a legtöbb joghallgató csak miniszteri engedély, illetve a szabálytalan tanidőnek a rendes tanfolyamba történt beszámítás alapján, nyeri el végbizonyítványát.

Igazán minden rendelkezésre álló eszközzel útját kellene vágnunk annak, hogy az ifjak, tanulmányaikkal való komoly foglalkozásuk érdekét kellőleg fel nem fogván s a vizsgálatokat a megszabott időben le nem tévén, a szabálytalanná vált félévek címén annyi sokat veszítsenek s annyi sok kárt okozzanak ezáltal önmagoknak, valamint családjuknak és a köznek is; és erre a legcélravezetőbb, mert legradikálisabb eszköz az, a mit javasoltam, hogy a tanévek végére előszabott tanulmányi vizsgálatok sikeres letétele nélkül az ifjú a következő tanévre be se iratkozhasnék, hanem, — ha a vizsgálatot sikertelenül kísérelte meg, — a tanévet ismételni tartozzék. „A Jog” című szaklapunk közlött nemrégén egy meglehetősen elkeseredett hangon írott tárczát „Az ősiség” címen, így nevezvén gúnyosan legtöbb joghallgatónak a mai rendszer szerint végezett, illetve be nem vége-

zett tanulmányait s azt javasolván, hogy komolyan tegyenek meg az illetékes tényezők mindent ennek a kiszámíthatatlan veszteséggel járó állapotnak a megszüntetésére. Élénk visszhangot keltettek az én lelkemben is ezek a sorok, a melyek, — legalább a mint bennök mondva volt, — egy e miatt elkeseredett atyának a tollából származtak, mert éreztem, hogy teljes mértékben igazuk van s mert magam is belátom azt, hogy a tanulmányi- és vizsgálati-rendszernek az említett irányban eszközözendő reformjával, a bajon nagy mértékben segítenénk.

Ezzel kapcsolatban továbbá mellőzhetetlennek tartom azt, hogy a tanuló-ifjúságnak az előadások látogatásában való szorgalmát és a tanulmányokban való előmenetelét komoly — és lelkiismeretesen végre is hajtott — ellenőrzésnek vessük alá.

Ne engedjük meg a „magántanulás“ rendszerét senkire nézve egy jogi tanintézetünkön se s ne fektessük a súlyt *kizárólag* a vizsgálatok eredményére, mert ez kielégítő eredményre nem fog vezethetni soha! Módját kell ejteni annak, hogy az, a mit az 1874. évi szabályzat (52. §.) kimond a jogakadémiákra nézve, hogy t. i. minden egyes tanárnak kötelessége az, hogy nemcsak a tanulók leczkelátogatási szorgalmát őrizze ellen, hanem a tanulmányokban való előmeneteléről koronként tartandó colloquiumok által kellő meggyőződést szerezzen és a szorgalmi vagy előmeneteli jegyeket az aláíráskor a leczkekönyvbe (index) bejegyezze, ki legyen mondva és tényleg alkalmazást

is nyerjen az összes jogi tanintézeteknél, tehát az egyetemek jogi karain is. Nagyon természetesnek tartom azt, hogy a tanárnak ezt a kötelezettségét másképpen se megérteni, se pedig teljesíteni nem lehet, mint úgy, ha ezzel szemben a hallgatóságra nézve szintén nemcsak az előadások pontos látogatására, hanem a colloquiumokban való részvételre vonatkozó kötelezettséget is előszabjuk s annak teljesítését szigorú és következetes ellenőrzés alá vetvén, szankcióképen, az e kötelezettség ellen vétőkre, a félév elvesztését mondjuk ki.

Hogy ezt a jogakadémiákon minden nehézség nélkül keresztül lehet vinni, annak bizonyítékául nem csupán azt a körülményt kívánom felhozni, hogy a jogakadémiákon — az 1897—98. tanév statisztikai adatait vevén alapul, — egy tanfolyamra átlag csupán 3342 hallgató esett, hanem azt is, hogy ezek a szabályok ezeknél a tanintézeteknél tényleg életbe is vannak léptetve s különösen a colloquiumok majdnem minden jogakadémiánál, minden hallgatóra nézve általában kötelezően vannak előszabva.

A nehézség tehát csupán az egyetemek s különösen a budapesti m. kir. tudományegyetem jogi- és államtudományi karára vonatkozik, a hol a beírottak száma oly igen nagy, hogy ezeknél az előadások látogatásában való ellenőrzést és a colloquiumokban való s minden hallgatóra egyiránt kötelező részvételt általában azért nem igen lehet mostan kimondani, mert azt keresztülvinni igazán nem lehetne. Hiszen az előadások lelkiismeretes látogatása most is alapelv mind

a két egyetemünkön, de a budapestin az ellenőrzés ebben a tekintetben csakugyan nem eszközölhető, mert a mint egyfelől a rendelkezésre álló tanhelyiségek, — legalább ez időszerint, — elégtelenek a beiratkozott hallgatók mindnyájának a befogadására, úgy másfelől a beiratkozottak névsorának gyakorta leendő felolvasása a tanár igazi teendőinek elvégzésétől szakítana el sok időt, hiszen egy-egy óra a legtöbb fő tárgyból elégtelen volna arra, hogy annak folyamán a tanár a hallgatók névsorát felolvashassa.

Az, hogy mit kellene ebben a tekintetben tenni, — elismerem, — sokkal nehezebb kérdés, mint első tekintetre látszik. Nézetem szerint először is minden lehető alkalmazásba kell venni annak előmozdítására, hogy a joghallgatóság a hazai összes jogi tanintézeteken lehetőleg egyenletesen és arányosan oszoljék meg, hogy tehát a fővárosi egyetem jogi karának túlnépességén segítsünk, de másfelől az országos ezredéves ünnepek alkalmával tartott országos tanügyi kongresszuson is határozottsággal kifejezésre jutott már az a javaslat, a mely — némelyek felfogása szerint akármilyen különös legyen is, — a tanügy és a szakkészültség mindennek föléje emelkedni hivatott érdekét valóban előmozdítani és biztosítani látszik s a melyet dr. MÓRICZ KÁROLY fejtett ki, a mikor annak kimondását javasolta, hogy: „Szükségesnek ítéli a kongresszus, hogy a hallgatók leczkelátogatási szorgalma a legszigorúbban, a tanulmányokban való előmenetele pedig colloquiumok és évenkénti vizsgálatok

által ellenőriztessék“, s ennek megfelelően: „Kivánatos, hogy egy tanárnál se iratkozzék be annyinál több hallgató, mint a mennyinek szorgalmát és a tanulmányokban előmenetelét a tanár ellenőrizni képes“.

VI.

Többször reámutattam arra, hogy a jogi oktatás-ügy terén immáron annyira szükségelt reformok előtt főczél gyanánt annak kell állania szüntelen, hogy a tanítási és a tanulási eredményt minél kedvezőbbé tegyük s hogy így a gyakorlati életpályákra minél képzetebb ifjakat neveljünk, illetve ilyeneket adjunk a közéletnek.

Kétségtelen dolog, hogy ezen a czélon a legalaposabban és a leggyökeresebben úgy lehetne segíteni, ha annak a valóban mélyreható és igazán nagyszabású reformnak az alapjára lehetne állanunk, a melyet egyidőben (1889.) különösen dr. FENYVESSY FERENCZ ajánlott és fejtett is ki úgy jogász-egyleti előadásában, mint erre vonatkozólag megjelent műveiben s a melylyel én is részletesebben foglalkoztam több, a jogi szakoktatás kérdését tárgyazó művem lapjain. Ennek az igazán mélyreható reformnak az alapgondolata az, hogy válaszszuk el a tudós-képzés feladatát a szakképzés feladatától s az előbbinek az ellátását az egyetemekre, az utóbbinak a megoldását pedig az akadémiákra ruházzuk reá; természetesen ezeket a felső tanintézeteket aztán teljesen ennek az előttük álló feladatnak megfelelően szervezvé s tanulmányi és vizs-

gálati szabályzataikat is teljesen ennek az előttük álló feladatnak megfelelően állapítván meg. Az előbbieken valósítsuk meg a szó legteljesebb értelmében vett tan-szabadságot, annak minden követelményeivel és következményeivel együtt, az utóbbin pedig szabjuk meg a hallgatandó tárgyakat a tanulmányok alapján képe-sítést nyerő ifjak jövő életpályáik szerint s ezeknek hallgatásánál a legmesszebbmenő módon, az összes szükséges eszközök igénybevételével, gyakoroljunk úgy a szorgalom, mint az előmenetel tekintetében szigorú és következetes ellenőrzést, szabjunk elő kötelező colloquiumokat és kötelező vizsgálatokat, a melyek-nek sikeres kiállása nélkül az ifjú sem a tanulmá-nyokban tovább nem mehet, sem pedig azokat be nem fejezheti s így a végleges minősítő vizsgálatra sem bocsátható.

Mit jelentene tehát ennek a hatalmas javaslatnak netalán eszközölhető keresztülvitele? Épen elválasztá-sát jelentené annak, a mi, — a mint előbb említet-tem, — jelenlegi jogi oktatásügyünknek oly annyira jellegzetes ismertető vonását képezi, t. i. egymástól való elkülönítését a jelenleg teljesen egygyéolvasztva jelentkező egyetemi rendszernek és szakiskolai rend-szernek.

Valljuk be, hogy ez a javaslat sokkal radikálisabb, sokkal eredetibb és következményeiben sokkal nehe-zebben számítható ki, valamint, hogy annak netalán megkísérlendő keresztülvitele sokkal több tekintetben érinthetne jelenleg fenálló intézményeket és ezekkel

kapcsolatos érdekeket, semhogy annak megvalósítására kilátásunk lehetne. Azt hiszem, ennek lehet tulajdonítani azt, hogy ennek a javaslatnak általában nem szenteltek olyan figyelmet és annyi megfontolást, mint a mennyit az jelentőségénél fogva kétségtelenül megérdemelt volna, s hogy, — azt merném mondani, — ezért nem vették ezt a javaslatot általában teljesen komolyan.

Most nem szándékozom ezzel a kérdéssel ujabban foglalkozni. Talán eljön az idő, a mikor az e javaslatban foglaltakat jobban megértve: — azt jobban méltányolni is fogjuk. Addig pedig vegyük a jelenlegi adott viszonyokat, a fenálló intézményeket és rendszereket úgy, a mint vannak s ezeknek a cél által szükségelt átalakítása, reformja legyen csupán az, a mi figyelmünket felköltse.

Ujabban is hivatkoznom kell arra, a mivel ezt a fejezetet megkezdettem s a mire részletesen különösen ennek a dolgozatnak III-ik fejezetében volt alkalmam reámutatni, hogy azokat a reformokat, a melyeket a jogi vizsgálati- és tanulmányi rendszer tekintetében most már elodázhatatlanoknak tartunk, általában *főképen a gyakorlati jogi készütségnek és minősítésnek a szempontjából* óhajtják mielőbb megvalósítva látni.

Ez pedig, szerény nézetem szerint, egyenesen önmagában foglalja annak az iránynak a megjelölését, a melyen haladva, a legbiztosabban célzt érhetünk! Ez egyenesen reávezet arra az elvre, a melyet bizonynyal minden elfogulatlanul gondolkozáknak alapelv gyanánt kell tekintenie, hogy t. i. jogi oktatásügyünk

terén lehetőleg mellőzni kell minden olyan szabályt vagy intézményt, a mely esetleg arra vezet, hogy, — talán a helytelenül értelmezett tanszabadság czímén, vagy bármilyen más czímen, — a jogi tanulmányok terére lépő ifjúság nem kellő eredménynyel és sikerrel végezze tanulmányait s viszont meg kell ragadni, elő kell mozdítani s ki kell fejleszteni minden olyan szabályt és intézményt, a mely az ifjúságnak eredményes tanulmányozását biztosítani, fokozni, előmozdítani képes. És ha jogi tanintézeteink legáltalánosabb célja a szakpályákra való képesítés megadása, akkor nem lehet azzal előállanunk, hogy azok a szabályok és intézmények, a melyek a most jelzett célok elérésére alkalmasak, egyik vagy másik tanintézetünkhöz esetleg nem illenek. Mert ha illik a tanintézethez az a cél, a melyet szolgálni hivatva van, akkor illeniök kell azoknak az eszközöknek is, a melyek ennek a célnak az elérésére megfelelőek és alkalmasak.

Szigorú ellenőrzést kell tehát kívánnunk és keresztül is vinnünk minden jogi tanintézetünk minden hallgatójával szemben, — mint az előbbi fejezetben is mondtam, — úgy az előadások látogatása tekintetében való szorgalom, mint a kötelező colloquiumokkal, s — a tanulmányok továbbfolytatásánál elengedhetetlen feltételül szolgáló, tanévi vizsgákkal igazolandó — előmenetel tekintetében.

Ha pedig ennek a követelésnek ilyképen való szövegezésébe és felállításába megnyugszunk, akkor — nagyon természetesen, — megszüntetendőknél kell tar-

tanunk minden olyan állapotot, jöjjön az elő bármely jogi tanintézetnél is, a mely ennek az ellenőrzésnek gátját képezhetné.

Nem hiszem, hogy elfogultsággal vádolhatna bárki is akkor, ha kijelentem, hogy ez az álláspont egyenesen oda kell hogy irányozza minden figyelmünket azok felé a jogi tanintézeteink felé, a melyeken, szervezetüknél és viszonyaiknál fogva, a jelzett kívánalmak nemcsak előjöhetnek és megvalósulhatnak, de tényleg a legnagyobb részben most is előjönnek és meg is valósulnak, értem: a jogakadémiákat! Oly irányban akarni keresztülvinni a jogi oktatásügy terén a reformokat, mint a mikép azt szükségesnek jelzik, és mellőzni, vagy háttérbe szorítani akarni a jogakadémiákat: — meggyőződésem szerint — „*contradictio in adjecto*“ volna! Annyi volna, mint akarni valamit és nem is akarni azt, mint elő akarni mozdítani valamit és egyidejűleg ellenére tenni ugyanennek!

Felsőoktatásunk történetének ismerői előtt teljesen tisztán állhat az a valóban szépnek és dicsőségesnek nevezhető mult, a melyet hazai jogakadémiáink megfutottak, valamint az az igazán elvitázhatatlanul fontos feladat, a melynek megoldására annyi eléggé meg sem becsülhető anyagi és szellemi erőt, annyi nemes buzgalmat és kitartást áldoztak! Csak fussuk át azokat az oly igen érdekes és fontos adatokat, a melyeket a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak megbízásából kiadott nagy munkában, az 1896-ban megjelent „A felsőoktatásügy Magyarországon“ című,

igazán lézagot pótló, műben dr. BOZÓKY ALAJOS az állami és a királyi jogakadémiákról írt meg, valamint azokat, a melyeket ugyancsak az említett műben „a protestáns vallásfelekezetek által fentartott jogakadémiák“ felől az én igénytelen tollam állított egybe, és lehetetlen meg nem győződnünk arról, hogy magában véve ez a dicsőséges mult, az eddigi odaadó tevékenységgel szerzett s hazai közoktatásunk történetében örökké maradandó érdemek magukban véve teljesen elégségesek volnának arra, hogy ezeknek a régi, kipróbált tanintézeteknek a fenmaradását valamennyien őszintén óhajtani és kívánatosnak jelezni tudjuk.

De ezt az óhajtást kell, hogy fokozza bennünk e tanintézeteink jelen működése is!

Valóban lehetetlen, hogy mindenki, a ki ismeri ezeknek a tanintézeteknek igazán odaadó és önfeláldozó törekvését, — a ki ismeri azt az átlagos eredményt, a melyet e tanintézetek működése felmutat, — a ki ismeri azt a benső, jó viszonyt, a mely ezeknél a tanintézeteknél a tanárok és a hallgatóság között fenáll s a mely rendszerint fenmarad még a tanulmányok elvégzése után is s nem egyszer irányt ad az ifjak egész jövőjének, — a ki ismeri azt a buzgalmat, a melyet e tanintézetek tanárai, előadásaik színvonalának minél magasabbra emelésére és a tudomány előrevitelére, valamint az irodalom ápolására nézve kifejtene, jóllehet mindezek reájuk nézve nemcsak vidéken való életük, hanem anyagi viszonyaik tekintetében is jelentékenyebb nehézségekkel járnak, — a

ki ismeri e tanintézetek tanárainak vagy ezek legnagyobb részének azt az odaadó törekvését, hogy szakegyletek, nemkülönben a társadalmi- és közművelődési egyletek ügyeinek az előmozdításában s az illető vidéki városok és esetleg a vármegyék közügyeinek előrevitelében is rendszerint számottevő szerepet töltsenek be, — szóval a ki mindezek alapján ismeri azt a fontos szerepet, a melyet ezek a tanintézetek — mint megannyi fontos közlépítők — a tudomány, a hazafiság s általában a nemzeti közművelődés tekintetében betöltenek: az lehetetlen, hogy őszintén ne óhajtja azt, hogy a keresztülviendő reformnak egyik fő vezetőelve az legyen, hogy ezek a jogakadémiák teljesen biztos alapokra állíttatván, azoknak felvirágoztatására nézve megadjunk minden szükségesnek és célravezetőnek látszó módot és eszközt s ez által lehetővé tegyük azt, hogy feladatukat még jobban, még megfelelőbben oldván meg: működésük annál üdvösebb hatású legyen mindazoknak a fontos érdekeknek az előmozdítására, a melyeket előbb röviden vázolni megkísérlettem s a melyekhez itt joggal hozzáfűzhetem az ily tanintézetek fenállásából az egyes vidékekre háramló jelentékeny előnyöket is.

Nekem egész komoly meggyőződésesem az, hogy egy új egyetem felállításával magában a most észlelhető visszasságokon segítenünk nem lehetne; ellenben a jogakadémiák lehetőleg legnagyobb mértékben való felvirágoztatásával megadnánk a módot arra, hogy *közülök nem egy majdan egyetemmé nőhesse ki magát.*

Azt talán nem is kell külön kiemelni, hogy én a jogakadémiákra nézve, — a viszonyok javulása érdekében, — nem a jelenlegi állapotok fenmaradását tudom óhajtani, hanem azoknak oly jelentékeny mértékben leendő megjavítását és tökéletesítését, a milyen mértékben ez csak lehetséges. Hadd legyenek ezek a tanintézeteink tényleg azzá, a mivé azokat az 1874-ik évi szabályzatnak — bár talán nem egészen őszinte — intencziója tenni akarta, t. i. „teljes jog- és államtudományi karok“-ká, a melyek ilyképen, — mint a hogy ugyancsak az idézett szabályzat mondotta — „a hazai ifjúságunk alaposabb kiképeztetésében, a két magyar egyetemmel egyenlőbb versenyre kelhessenek“.

Lépünk fel ezekkel a tanintézeteinkkel szemben a legmesszebbmenő követelésekkel! Vessük ezeket alá a legszigorúbb ellenőrzésnek. Az előbbi, illetve az e követelmények szempontjából való magasabb színvonalra való emelést indokolja és szükségessé teszi az a fontos feladat, a mely e tanintézetek előtt is áll; az utóbbtól a jogakadémiáknak félni semmi okuk nincsen! És ha netalán valamelyiknek bármily tekintetben oka van erre a félelemre: az inkább azonnal szüntesse be a maga működését!

Ennek a színvonalnak a magasabbra emelése természetesen fontos újításokat követelne a jogakadémiákra nézve. Ezek a követelmények vonatkoznának mindenekelőtt a tanári-karra. Ennek tagjai számára, a mint ugyanolyan minősítést és lényegében ugyanolyan feladatnak a teljesítését követeljük tőlük, mint az egye-

temi tanároktól, adjunk aránylag, — t. i. a vidéki viszonyokhoz viszonyítva, — ugyanolyan megéltetését, illetve javadalmazást. Adjunk nekik általában ugyanolyan rangot s előléptetések és kitüntetések adásánál részesítsük őket is olyan figyelembe, a mint ez — szerzett érdemeik alapján — őket megilleti. Hadd legyen a jogtanári állás tényleg az, a minek lennie kell, t. i. egyike a közélet legfontosabb, legkiválóbb, legfüggetlenebb állásainak! Az e tanintézeteknél tanuló-ifjúság számára is biztosítsunk jelentékeny ösztöndíjakat, valamint jutalom-, pálya- és segélydíjakat s fejlesszük ki ezeknél is a deák-asztal üdvös intézményét! Lássuk el ezeket a tanintézeteinket általában mindazokkal a taneszközökkel és tanszerekkel, a melyek a modern tudomány előrevitelére, illetve elsajátítására nézve, tanárra és tanítványra csak szükségesek, s különösen gondoskodjunk arról, hogy az újabb követelményeknek megfelelő szakkönyvtárunkban az említett célra szükséges művek mind rendelkezésre álljanak. Függetlenítsük ezeket a tanintézeteket egymástól teljesen, hogy ne legyen okuk egymásra féltékenykedniök, de létsítsük közöttük minden rendelkezésre álló mód felhasználásával egészséges, benső kapcsolatot, hogy működésük lehetőleg egyöntetűen jó s minden felmerülhető jogos kívánalomnak teljesen egyenlően megfelelő legyen.

Nézetem szerint, ez lenne a jogi oktatásügy terén keresztülviendő reformnak legbiztosabb alapja s leg-helyesebb s legcélravezetőbb iránya.

Hogy ez a reform jelentékeny anyagi áldozatot követelne, az természetes! De akkor, a mikor a közélet legfontosabb életpályáira és állásaira való minél alaposabb előkészítésről és előkészülésről van szó, akkor, a mikor az állam, — úgyszólván, — a saját léte fentartására, céljainak elérésére és feladatainak a megoldására kiválólag hivatott egyének kiképezteséről kell hogy gondoskodják: akkor az állam részéről meghozott anyagi áldozat lényegileg nem egyéb, mint egyenesen saját jól felfogott érdekében eszközölt tökécsítés, a melynek üdvös gyümölcsei el nem fognak maradhatni soha!

Hogy ennek keresztülvitelére mit tartok én a legalkalmasabb és a legcélravezetőbb módnak, azt is meg kell határozottan jelölnöm. Csakis azt, hogy mindazokat a jogakadémiákat, a melyek nem az állami költségvetés terhére tartatnak fen és a melyek a jelzett feltételek előteremtésére, megvalósítására saját erejükből nem képesek, *államsegélytel* hozzuk abba a helyzetbe, hogy reájuk nézve a felvirágozásnak, a kívánt magas színvonal előteremtésének ezek a megjelölt feltételei beálljanak.

Én lényegileg azt kívánom tehát, a mit az 1896-ik évi országos és egyetemes tanügyi kongresszus illetékes szakosztálya dr. HEINRICH GUSZTÁV javaslatára, egyértelemmel a következőkben mondott ki: a szakosztály „b) föntartandóknak véli a jogakadémiákat, de okvetlenül szükségesnek tartja, hogy azok törvényes intézkedéssel, tanerők-, tanszervezet- és taneszkö-

zökben minden tekintetben és teljesen az egyetemi jog- és államtudományi fakultások színvonalára emeltesse, — mire *c)* természetesen mindazon jogokban és kiváltságokban részesítendő, melyek az egyetemi fakultásokat megilletik. Ellenben *d)* oly jogakadémiák, melyek sem a maguk erejéből, *sem pedig az állam támogatásával* e színvonalra nem emelhetők, mert a tudomány és a gyakorlati élet mai igényeinek meg nem felelők, megszüntetendők.“ Csupán az *a)* pont az, a melynek elfogadását a magam részéről nem látнам szükségesnek, mert ez azt mondja ki, hogy az előadott pontokban foglaltak csupán addig terjedő hatálylyal és annyiban mondassanak ki, a míg az egyetemek szaporítása nehézségekbe ütközik. Erre szükség nincsen nézetem szerint, mert ha teljesen az egyetemi jogi- és államtudományi karok színvonalára tudnánk emelni a jogakadémiákat, akkor ez az eljárásunk nemcsak hogy ellentéte nem volna annak az irányynak, hogy egyetemeink számát szaporítsuk, hanem ez ugyanaz volna vele, sőt annak keresztülvitelére ez volna az egyedüli biztos és célravezető út és mód.

Határozottan óhajtandónak és nélkülözhetetlennek tartom tehát a nem állami jogakadémiáknak államsegélyben való részeltetését. Ezt a jogakadémiák okvetlenül megérdemlik, hiszen a tanügynek alig van olyan ága, a mely az állami érdekekkel s azok előmozdításával szorosabban függene össze, mint épen ez, a mely a közpályák legtöbbszörre vonatkozólag van hivatva a képesítés megadására; és erre a jogakadémiák határo-

zottan reá is szolgáltak azzal a legtöbbszörrel egy évszázadot meghaladó odaadó, önzetlen működéssel, a melylyel a köznek az érdekét annyi megbecsülhetetlen áldozat árán szolgálták és előmozdították, sőt a melylyel egyenesen az államot terhelő feladatnak a megoldására vállalkoztak.

A jogakadémiák államsegélyben való részeltetését én, természetesen, nem gondolnám minden megszorítás nélkül kimondandónak, hanem azt feltételekhez fűzendőnek tartom. Az első feltétel az lenne, hogy csupán azoknak a jogakadémiáknak kellene megadni az államsegélyt, a melyek kiválóan életképesek, a melyeknek szükségét, továbbfejlődésre való erejét és alkalmas voltát az is bizonyítja, hogy a jelenlegi sanyarú viszonyok között is a virágzásnak magasabb fokán állanak. A második feltétel az volna, a mit a középiskolákról szóló (1883 : XXX.) t.-cikk a középiskolák állami segélyben való részeltetésénél is előszabott, hogy t. i. csak azokat a jogakadémiákat kellene államilag segélyezni, a melyeknek „fenállását országos műveltségi, vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik“. Végül a harmadik feltétel az volna, a mit az idézett törvény szintén felemlít, hogy csupán azok a jogakadémiák volnának ily állami segélyezésben részesítendőek, a melyeket az erre illetékesek „nem bírnak saját erejükből, a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani“.

A segélyezésnek módozataira nézve általában azokat az alapelveket tartanám itt is elfogadandóknak, a

melyeket az 1883: XXX. t.-cz. 47. §-a* a középiskolák segélyezésére nézve megállapított, természetesen az említett tanintézetek szervezetének megfelelő módosításokkal.

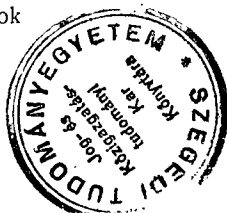
Hogy pedig a jogakadémiák államsegélyezésének és ezen az alapon eszközözendő legteljesebb kifejlesztésének a rendszerére áttérhessünk, határozottan szükségesnek tartanám azt, hogy az egységes jogi államvizsgálatról és általában a jogi tanulmányi rendszerről készülő új törvényjavaslatba egy elvi rendelkezést vegyünk fel, a mely az említett tanintézetek államsegélyben való részeltetésére nézve általában felhatalmazást ad, illetőleg ennek helytfoghatóságát általában kimondja.

* 1883. évi XXX. t.-cz. 47-ik §.: „Valamely vallásfelekezet, törvényhatóság, község, társulat, avagy egyes által fentartott oly középiskolát, melynek fennállását országos műveltségi, vagy fontos helyi érdekek kiválóan igénylik, és melyet az illetők nem birnak saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani (különösen, ha egyszersmind középiskolai célra tett és helyhez kötött jelentékeny alapítványok vannak), a vallás- és közoktatásügyi miniszter segélyezheti és illetőleg gondjai alá veheti, a következő lényegesebb feltételek alatt és módon: *a)* az iskolának az időszerint meglevő minden alapítványa és tőkepénze, épületei és mindennemű ingó- és ingatlan birtoka továbbra is az intézet tulajdona marad s annak jövedelmei azontúl is, ugyanazon intézet céljaira fordítandók; *b)* az ily államsegélylyel fennálló középiskolában a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák tanterve alkalmazandó; *c)* azon tanárokat, kik a fentebbi *a)* pont alatt említett tőkepénz-alapítvány, vagy birtok jövedelméből, avagy az illető intézet hatósága által netán kijelölt egyéb jövedelmekből díjaztatnak, továbbra is mindig az intézet hatósága választja a tanári pályára kiegészített egyének közül; a tanárok fizetését is ugyanazon hatóság határozza meg, csupán a fizetés legkevesebbjét kell megállapítani a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel a segélyezés iránt kötött szerződésben. Valamint más oldalról az állam által (vagyis az állami segélyből) fizetett tanárokat a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki; *d)* ha az állam az iskola törvény-

És ebben a tekintetben elégséges volna, felfogásom szerint, az, ha a törvényjavaslatba a következő szakaszt igatnánk bele:

„Azokat a nem állami jogakadémiákat, a melyek kiválóan életképesek, a melyeknek fenállását országos műveltségi, vagy fontos helyi érdekek igénylik s a melyeket az illetékes tényezők saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani nem képesek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter, — az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-ában foglalt s ezekre a tanintézetekre megfelelően alkalmazott elveknek figyelembevétele mellett, — segélyezheti.“

szabta évi szükségeinek fedezésére megkivántató évi összegnek felénél kevesebbel, vagy legfőlebb felével járul a segélyezett tanintézet fenntartásához (és így a teher nagyobb, vagy legalább fele részét az illető intézet hatósága viseli), azon esetben a tanintézet felett való összes igazgatási és rendelkezési jog (a fennebbi *a*), *b*), *c*) pontok meghatározása mellett) továbbra is az intézet hatóságát illeti s a vallás- és közoktatásügyi miniszter csupán a felügyeleti jogot gyakorolja a segélyezett iskola irányában. Ha pedig az állam évenként a szükséges összegnek felénél többel járul az iskola fenntartásához (tehát a teher nagyobb részét viseli), az esetben a vallás- és közoktatásügyi miniszter az egész tanintézetet gondoskodása és rendelkezése alá veszi, de az illető intézet saját hatósága számára, a fennebbi *a*) pont alatt írt vagyon tulajdonjoga és az intézetre fordítása, valamint a *c*) pont alatt írt tanárválasztási jog biztosítatik; *e*) bármely középiskolát a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak azon esetben és addig gyámolíthat anyagilag a fent előadott módon, ha és a meddig azon iskolát fentartó testület, illetőleg a felekezeti tanintézetekre vonatkozólag azok egyházi főhatósága önként elfogadja, vagy kéri a segélyezést. Minden ily gyámolítás alkalmával a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a segélyezett fél között e célra külön szerződés kötendő, melyben a segélyezés módzatai, közelebbi feltételei, a mindkét félre biztosított jogok és vállalt kötelezettségek részletesen megállapítandók.

Lehetséges, hogy ez a rendelkezés a készülés stádiumában lévő törvényjavaslatban máris benne van, vagy lehetséges, hogy ezt, — a melyre pedig az egyetemes országos tanügyi bizottság illetékes szakosztálya egyenesen reámutatott, sőt a melyre nézve, tudtunkkal, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter előtt javaslatok tétettek, — utólag a törvényjavaslatba felvétetni sikerülni fog. Nézetem szerint ez oly annyira kívánatos, hogy nélküle, illetve a benne foglalt rendszer életbe léptetése nélkül, jogi oktatásügyünk jelenlegi állapotainak visszasságain segítenünk nem lesz lehetséges.

Vázlatosan előadtam szerény nézeteimet a szőnyegen levő kérdésben, a mely nemzeti közművelődésünk, hazai szakképzésünk terének egyik legfontosabb és immáron legégetőbb kérdése. Valószínű, hogy némelyek helyeslését nem fogják kiérdemelhetni az itt elmondottak, valamint hogy némelyek egyes nézetemben tévedést fognak keresni és találni. Az az egy azonban határozott tény, hogy engemet e szerény nézetek kifejtésénél semmi más tekintet nem vezetett, mint a hosszas tapasztalás alapján bensőmben keletkezett határozott, legjobb meggyőződés, a minden melléktekintetet feltétlenül félretevő őszinte törekvés abban az irányban, hogy a jelenlegi vizsás állapotok megszűnjenek, és a legkészségesebb igyekvés arra nézve, hogy általam kellőleg ismert — és épen ezért egész odaadással szeretett — jogi oktatásügyünk érdekeit előmozdítani igyekezzem.

Adja az ég, hogy szerény nézeteim minél szélesebb körben visszhangra találjanak!

TARTALOM.

	Lap
Ujabb miniszteri rendeletek jogi oktatásügyünk terén	3
A közoktatásügyi tárca bizottsági tárgyalása alkalmából	29

Ugyanettől a szerzőtől megjelent:

- Az eperjesi ág. cv. kollégiumi jogakadémia múltja és jelene. (Rövid vonásokban.) Kassa. 1886.
- A párviadal történeti, jogbölcészeti és tételes-jogi szempontból. Eperjes. 1887.
- Megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez. Sárospatak. 1888.
- Ujabb megjegyzések jogi szakoktatásunk kérdéséhez. Sárospatak. 1890.
- Az 1889: XXVI. t.-cz. („Az 1883: I. t.-cz. módosításáról, tekintettel a katonai szolgálatot teljesítő joghallgatókra). Budapest. 1891.
- Dolgozatok a jogi oktatásügy köréből. Eperjes. 1891.
- A vallásszabadság kérdéséhez. Debreczen. 1891.
- Jogi államvizsgálataink reformja. Budapest. 1892.
- Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről. Eperjes. 1893.
- Eszmék a vallásszabadságról. Eperjes. 1893.
- A párviadal kérdéséhez. Eperjes. 1893.
- A házasság felbonthatósága. Budapest. 1893.
- A vallás, mint a politikai jogok gyakorlásának alapfeltétele. Eperjes. 1894.
- Dolgozatok a vallásszabadság kérdéséről. Eperjes. 1894.
- A magyar közjog tanításáról és két dolgozat jogi oktatásügyünk kérdéséről. Debreczen. 1895.
- Ünnepi beszéd Sárosvármegye törvényhatósági bizottságának 1896. május 11-iki ezeréves díszgyűlésén. Eperjes. 1896.
- A Sárosvármegyei Jótékony Nőegylet múltja és jelene. Eperjes. 1897.